

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

EVA ŠTEFOVÁ

III. ročník – prezenční studium

Obor: Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání a Česká filologie

TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK

A JEHO VZTAH K VÍŘE, NÁBOŽENSTVÍ A CÍRKVI

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Petr Zima, Ph.D.

OLOMOUC 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Tomáš Garrigue Masaryk a jeho vztah k víře, náboženství a církvi* vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce s použitím uvedených pramenů, odborné literatury a dalších informačních zdrojů.

V Olomouci dne

.....

podpis autora

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Petru Zimovi, Ph.D., za odborné vedení práce, poskytování rad a materiálových podkladů k práci.

V Olomouci dne

.....

podpis autora

Socha TGM na Žižkově náměstí v Olomouci

Obsah

Úvod	6
1 Masaryk a jeho cesta k víře	8
1.1 Osobnosti a prostředí, které ovlivnili víru Tomáše Masaryka.....	8
1.2 Masarykovy pochybnosti v oblasti víry.....	10
1.3 Charlotta Garrigue	13
1.4 Masaryk konvertita	15
1.5 Masaryk a Židé	17
2 Masarykovo pojetí náboženství.....	20
2.1 Co je a není náboženství, jeho funkce	20
2.2 Katolicismus nebo protestantismus	24
2.3 Bůh, Prozřetelnost, transcendentno	25
2.4 „Masarykův“ Ježíš	28
2.5 Masarykova koncepce nového náboženství.....	29
3 Masaryk a jeho kritika církve jako instituce	33
3.1 Církev na přelomu 19. a 20. století.....	34
3.2 Masarykův pohled na církev.....	35
3.2.1 Kritika církve jako instituce.....	36
3.2.2 Církev a stát	39
3.3 Masaryk a klerikálové jako politická strana hájící zájmy církve a církevní představitelé	44
4 Vztah školy a církve u TGM.....	46
4.1 Škola v Masarykově době.....	46
4.1.1 Církevní školství.....	46
4.1.2 Masaryk a školství	48
4.2 Výchova u TGM	49
4.3 Výuka náboženství na školách.....	51
Závěr	53
Prameny a literatura	54
Elektronické zdroje.....	56
Anotace / Annotation	

Úvod

O Tomáši Garrigue Masarykovi bylo napsáno velké množství knih. Mezi jeho významné životopisce patřil např. Zdeněk Nejedlý, Alain Soubigou, Milan Machovec a mnozí další. Důvodů pro to je několik: Masaryk byl významnou osobností společenského i vědeckého života od konce 19. století až do své smrti roku 1937. Jeho význam spočíval v mnohostranné činnosti univerzitního profesora, autora pokrokových odborných prací a později i v politické činnosti poslance a prezidenta. Díky jeho nezměrnému úsilí a několika dalších jeho spolupracovníků se podařilo dosáhnout samostatnosti českého národa v Československé republice, jejímž prvním prezidentem se Masaryk stal.

Masaryk zasáhl jakožto vzdělaný odborník do mnoha oblastí vědy. Najdeme ho ve výčtech mezi českými filozofy, mezi sociology, politiky, ale i mezi zastánci menšin jako byly v jeho době ženy nebo Židé. Bojoval za jejich práva, za jejich uznání ve společnosti a zrovnoprávnění. Zamýšlel se také nad správnou výchovou dětí i dospělých, nad náboženstvím. Právě s náboženstvím se u Masaryka setkáváme nějakým způsobem snad ve všech oblastech, do kterých svojí činností zasáhl. Problematika náboženství je u Masaryka významná tedy z toho důvodu, že jej v různých formách ovlivňovalo po celý život a on se mu s hlubokým zájmem také otevíral.

Masarykem a jeho vztahem nejen k náboženství, ale i církvi a víře se zabývá tato práce. Považuji za více než vhodné a přínosné toto rozlišení namísto stručného Masaryk a jeho vztah k náboženství, neboť tyto tři pojmy spolu sice úzce souvisí, prolínají se, avšak každý nese jiný obsah. Práce má za cíl vystihnout Masarykův osobní vztah k víře, podstatu z Masarykova náboženského myšlení i jeho postoji vůči církvi a jeho názory na její nové místo a úkol v společnosti v na přelomu století. Nešlo o obhajobu správnosti Masarykových názorů, ale o seznámení s nimi a hledání jejich příčin.

Práce je rozdělena do 4 částí. První část *Masaryk a jeho cesta k víře* seznamuje s náboženským prostředím, v kterém Masaryk vyrůstal, a s jakými konkrétními náboženskými vlivy se setkával, co sám praktikoval a které osobnosti měli na jeho víru a další formování nejpodstatnější význam. Mapuje také jeho konverzi k protestantismu.

Druhá část práce nazvaná *Masarykovo pojetí náboženství* má přiblížit poměrně komplikované pojetí náboženství, jak ho Tomáš Garrigue Masaryk velmi subjektivně vnímal a považoval za vystihující. Ačkoliv byl mnohými svými odpůrci označován kvůli svým výrokům o náboženství za ateistu, nikdy se jím nestal. Přisuzoval náboženství nenahraditelnou roli ve společnosti a to jak ze svých zkušeností, tak i z odborného zkoumání.

Předposlední kapitola *Masaryk a jeho kritika církve jako instituce* je zaměřena na Masarykovu ostrou kritiku církve jakožto významné společenské organizace, která ve své době podle Masaryka neplnila svoje základní funkce, ale objevovaly se ambice zcela odlišné, které směřovaly především k politickým cílům podílení se na státní moci.

Poslední část nazvaná *Vztah školy a církve u TGM* se věnuje Masarykovým názorům na oblast českého školství, jenž prošlo během období Rakouska-Uherska a doby prvorepublikové několika reformami, které střídavě utvrzovaly nebo omezovaly vliv církve. Masaryk se během svého života zajímal aktivně i o tuto oblast. Pozornost věnoval jak subjektu, tak objektu výchovně-vzdělávacího procesu, učebním metodám i obsahu učiva. Mezi jeho hlavní požadavky patřil i bezkonfesijní charakter všech stupňů škol.

Masarykův odkaz je stále živý, což dokazují jeho nově vydané životopisy i to, že se jeho jméno a názory objevují i po tolika letech v různých studiích. Mnoho z Masarykových myšlenek je nadčasové a aplikovatelné i na dnešní dobu stejně jako tomu je u Komenského a dalších velikánů.

1 Masaryk a jeho cesta k víře

Masarykova cesta k víře byla spletitá, ačkoliv vyrůstal ve věřící rodině a již od dětství byl vychováván v katolické víře. Obtížnost jeho cesty spočívá v dlouhodobém poznávání, přemýšlení a pochybování. Tomáše Masaryka ovlivnilo nejen katolické prostředí jeho mládí a dospívání, ale především několik osobností, které k němu měly většinou blízký osobní vztah a snažily se ho podporovat v jeho dalším vzdělání. Stávaly se mu tak příkladem často neúmyslně, právě jejich chování a jednání v Masarykovi vzbuzovalo mnoho otázek, na jejichž odpověď musel počkat často i několik let.

I přes všechny překážky, útoky jeho odpůrců a pochybnosti zůstal Masaryk po celý život věřícím člověkem, jak sám několikrát doznal, ačkoliv i po přechodu k protestantismu nenašel to, co by odpovídalo jeho velmi subjektivnímu chápání náboženství. Při rozhovorech se spisovatelem Karlem Čapkem zmínil, že právě ve svém díle *Sebevražda* se vyjádřil k tomu, co znamená ztráta víry: „Tou knihou jsem řekl, že život bez víry ztrácí jistotu a sílu; tím jsem vlastně řekl všechno.“¹

1.1 Osobnosti a prostředí, které ovlivnili víru Tomáše Masaryka

Tomáš Masaryk se narodil 7. 3. 1850 v Hodoníně na Slovácku jako první syn Josefa Masaryka (1823-1907) a Teresie Masarykové (1813-1887) rozené Kropáčkové. Manželům Masarykovým se narodil ještě syn Martin (1852, Mutěnice – 1873, Vídeň) a Ludvík (1854, Hodonín – 1914, Terst). Další dvě děti, chlapec a děvče, zemřely ještě v dětském věku.

Poprvé se Tomáš setkal s vírou doma, především u své matky, která měla na Tomáše mnohem větší vliv než otec. Ona sama pocházela z katolického prostředí, a proto také své děti vychovávala v katolické víře. Jak Masaryk vzpomínal v rozhovorech se spisovatelem Karlem Čapkem, byla Teresie Masaryková velmi zbožná a ráda chodila do kostela. Modlila se podle modlitební knížky, která byla plná svatých obrázků, německy.²

¹ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 94

² Tamtéž, s. 12

Josef Masaryk pracoval v panských službách, což bylo spojeno s častým stěhováním, a tak malý Tomáš bydlel během svého mládí s rodinou nejen v Hodoníně, ale také v Mutěnicích, Čejkovicích a Čejči. Na otcovu víru vzpomínal první československý prezident odlišně než na tu matčinu: „Zbožný nebyl, ale pekla se bál a občas chodil v neděli do kostela.“³

Působením své matky byl i Tomáš v mládí velmi zbožný. Navštěvoval bohoslužby, ne však pravidelně, což bylo způsobeno častým stěhováním. Přesto hodnotil později svůj katolicismus dětských let jako pověřivý, pod vlivem slovácké mytologie, kdy věřil stejně jako ostatní děti na polednici a klekánici, hastrmana, smrt a čerta, černokněžníka.⁴

Další osobností, která měla na Tomáše silný vliv nejen v otázce víry, ale i na jeho další pokračování ve studiu, byl čejkovický kaplan a Masarykův katecheta František Satora (1826-1885). Náklonnost byla oboustranná. Sám Masaryk o tom později řekl: „Když jsem mu ministroval, zdálo se mi, že páter Satora je jako Pánbůh a já jsem mu anděl; to bylo mé největší štěstí.“⁵ Tomáš se stýkal se Satorou i v pozdějších letech a navštěvoval ho i po jeho přeložení z Čejkovic do Hovorán.

Masaryk se tedy jako chlapec aktivně zapojoval do života ve farnosti, kde žil: navštěvoval bohoslužby, ministroval, zpíval na kruchtě, chodil na poutě (např. do Žarošic, na Hostýn, na Velehrad). V dospělosti vzpomínal také na tradice vesnického roku, který byl značnou měrou ovlivněn a členěn právě církevními svátky. Chodilo se za Mikuláše a čerta, pak byly Vánoce, zpívání koled, Tři králové, maškary a masopust, Velikonoce, májová procesí a další. Masaryk bral víru v dospívajícím věku velmi vážně. To přiznal, když vyprávěl, že byl „tak zuřivý katolík“, že obrátil na katolickou víru i manželku čejkovického kováře, u něhož se učil nějakou dobu řemeslu.

V letech 1861-1863 navštěvoval Tomáš - především díky matčině touze mít z chlapců pány, aby se děti měly lépe než ona a její muž - německou reálku

³ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 13

⁴ Tamtéž, s. 22

⁵ Tamtéž, s. 20

Hustopečích, kde výuku zajišťovali piaristé.⁶ Masarykovým oblíbeným profesorem byl piarista Vašatý.⁷ Řád piaristů měl velké zásluhy na rozvoji školství v Čechách.

Již zmiňovaný páter František Satora měl značný podíl na Masarykově cestě za vzděláním. Půjčoval mu knihy, diskutoval s ním, podporoval ho v dalším studiu a na jeho podnět šel Tomáš studovat roku 1865 na německé gymnázium do Brna. Satora urovnal také konflikt mezi ním a matkami jeho žáků v době, kdy působil v Čejkovicích jako učitelský praktikant na doporučení Ludwiga, svého bývalého učitele hry na klavír. Masaryk vykládal dětem astronomii, ale jejich matky nabyly dojmu, že děti učí takové věci, které jsou proti Bibli.

1.2 Masarykovy pochybnosti v oblasti víry

Masaryk shrnul Čapkovi, co se mu na katolicismu v jeho mládí líbilo: „živější transcendentism; pak katolický univerzalizm, ta mezinárodnost a světovost. Potom ten energický duch propagandy a misionářství. Pak máte to úsilí o jednotný názor na svět a na život. A konečně na katolicismu imponuje jeho organizace a její autorita.“⁸

Avšak Masarykovi ani v jeho mladém věku neuniklo, že i v samotné církvi nebyla naprostá jednota a mnozí duchovní se stavěli proti některým prvkům učení, polemizovali s nimi. Sám František Satora mu byl prvním a zdaleka ne posledním takovým příkladem. Dokázal nesouhlasit s vrchností světskou i duchovní. Ale i u něj se Masaryk setkal se selháními, o kterých sám páter Satora veřejně promluvil před svými farníky a vyzpovídal ze svých pochybení.⁹

Na studiích v Brně se již Masaryk musel živit sám. Dával kondice a díky doporučení se dostal k rodině policejního prezidenta Antona Le Monniera, jehož syna také doučoval. Le Monnier se Tomáše ujal.

Na brněnském německém gymnáziu měl Masaryk v oblibě pátera Matěje Procházku (1811-1889), jehož si cenil jako dobrého a skutečně nábožensky založeného

⁶ Řád piaristů byl založen sv. Josefem Kalasánským v roce 1597 v Římě za účelem výuky chudých dětí. Schválen papežem byl roku 1617 a v 2. polovině 17. století se řád rozšířil do katolických zemí jako školský řád.

⁷ S bratrem svého profesora, s mladočeským poslancem Janem Vašatým, se později setkal Masaryk v politice.

⁸ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 43

⁹ Mahler, *Ano Masaryk*, s. 12

člověka. S ním se také dostal k teorii křesťanského socialismu. Chodil do Procházkových přednášek, které byly určeny dělníkům a řemeslníkům. Právě ty se dotýkaly sociálních otázek.¹⁰ Páter Procházka byl však socialistou ve smyslu ne marxistickém, ale ve smyslu křesťanském. A východisko Masarykova socialismu bylo v dospělosti také nikoliv v marxismu, ale v mravní výchově všech lidí bez ohledu na příslušnost ke společenské třídě.¹¹

I na této škole byl součástí výuky tehdy povinný předmět náboženství a žáci chodili k povinným zpovědím. To se Tomášovi nezdálo správné. Již jako chlapec se podívoval nad tím, že dostávají ve škole známku z „náboženství“. Šlo vlastně o znalost katechismu, ne o náboženství jako takové.¹² Obdobné to bylo s povinnou zpovědí. Masarykovi se nelíbilo, že chlapci jdou ke zpovědi, vyzpovídají se a jdou hřešit nanovo, aniž by vzali úkon odpuštění hříchů vážně a snažili se nehřešit, být lepšími. Masarykovi v tom počínání chyběla opravdovost, kterou hledal ve všem kolem sebe po celý život. Vadila mu přetvářka, neupřímnost. Víra měla být také individuální, což mu v této podobně přikázané školní víry chybělo.

Již jako dospělý, vzpomínal Masaryk, jak si jednou hrál s chlapci, mezi nimiž byl jeden židovský hoch. Ten se během hry vytratil a Masaryk ho našel za vraty, jak klečí a modlí se. Sám se zastyděl, že on si při hře na modlitbu nevzpomněl, ale spolužák na svoji židovskou víru nezapomněl. Masaryk vždy oceňoval, když se věci dělaly opravdově.

Po všem tomto uvažování oznámil páteru Procházkovi, že nemůže jít ke zpovědi. Procházka se ho snažil přesvědčit, ale neúspěšně. Přesto v mladém Tomášovi svým přístupem plným pochopení a snahy zachránit vztah k náboženství. Už tehdy začal Masaryk pochybovat o některých učeních církve. Přestal nekriticky přijímat vše, co církve učila a nařizovala. Taková víra ho přestávala uspokojovat.

V roce 1869 byl devatenáctiletý Tomáš z brněnského gymnázia vyloučen. Masarykovi životopisci uvádějí jako hlavní důvod vyloučení jeho postoj vůči školní výuce náboženství a povinné zpovědi.¹³ S vyloučením z gymnázia to souviselo, ale sám

¹⁰ Nejedlý, *T. G. Masaryk* (1946), s. 13

¹¹ Nejedlý, *T. G. Masaryk* (1930), s. 183

¹² Čapek, *Hovory s TGM*, s. 33

¹³ Srov. Mahler, *Ano, Masaryk*, s. 16-17

Masaryk v rozhovoru s Čapkem uvádí, že důvodem byla také jeho první láska k Antonii, což bylo mladé děvče, švagrová jeho bytné.¹⁴ Její rodiče schůzkám bránili, o všem se dozvěděl i ředitel školy a Masaryka si zavolal. Ten se cítil domlouváním ukřivděn a vzal si na obranu před ředitelem pohrabáč. Dostal *consilium abeundi* (vyloučení ze školy).

Naštěstí v té době byl jeho dobrodinec Le Monnier přeložen do Vídně, aby zde nastoupil úřad šéfa vídeňské policie. Vzal s sebou i Masaryka, který byl na jeho přímmluvu přijat do sexty vídeňského akademického gymnázia, kde studoval od roku 1869 do roku 1872, kdy odmaturoval. Po smrti Le Monniera pobýval Tomáš v rodině dr. Schlesingera, ředitele Anglo-rakouské banky.

I ve Vídni se Masaryk zajímal hodně o náboženství, četl náboženskou literaturu. Po maturitě pokračoval ve studiu na vídeňské univerzitě. Zde na něj měl největší vliv rakouský filozof Franz Brentano (1838-1917). Nejen jako přednášející, ale také jako člověk. Brentano byl katolickým knězem, dominikánem.

Po prvním vatikánském koncilu konaném roku 1870,¹⁵ kde bylo vydáno dogma o tzv. papežské neomylnosti, však Brentano vystoupil jako i mnoho dalších duchovních z církve.

Vatikánský koncil byl svolán papežem Piem IX. Roku 1854 prohlásil tento papež za dogma, že Ježíšova matka Maria byla počata bez poskvrny prvotního hříchu. Rozhodnutí nebylo učiněno koncilem, ale papežem, a tak se stalo předmětem prvního vatikánského koncilu, „jak dalece smí papež sám bez koncilu rozhodovat neomylně o pravdách víry a vyhlášovat je.“¹⁶ Ačkoliv proběhla diskuze a ozývalo se z řad účastníků koncilu nemálo významných hlasů proti vyhlášení dogmatu o papežské neomylnosti, byla přijata konstituce *Pastor aeternus*. Ta znamenala, že papež jakožto nástupce apoštola Petra má primát nad každou národní církví a papežova rozhodnutí jsou na základě pomoci Ducha svatého neomylná a nezměnitelná.

Papež Pius IX. vydal již v roce 1864 encykliku, která byla doplněna Sbírkou moderních omylů (*Syllabus errorum modernorum*). Ta zavrhovala liberalismus a

¹⁴ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 52

¹⁵ Koncil byl zahájen již v prosinci 1869 a ukončen byl předčasně na podzim roku 1870 kvůli německo-francouzské válce.

¹⁶ Franzen, *Malé církevní dějiny*, s. 251

„nauky panteismu, naturalismu a racionalismu, ale i socialismu a komunismu.“¹⁷ I katolíci označovali tento krok za zpátečnický. Jedním z takových kritiků byl i významný církevní historik Ignaz von Döllinger. Rozhodně však netoužil po rozkolu v církvi. Nelze se tedy divit Masarykovým pochybnostem, když studoval v době, kdy na evropských univerzitách a v katolickém světě byla právě díky nesouhlasu s negativním postojem papeže k moderní společnosti a jeho odmítnutím vést s ní dialog napjatá situace. Ve Vídni, teologickém centru tehdejší doby, kde Masaryk studoval, bylo napětí silnější.

Po svém vystoupení z katolické církve i nadále Franz Brentano působil na univerzitě, kde přednášel filozofii, ale k problémům církve a víry se dále nevyjadřoval, nepopouzel proti církvi ani v osobním rozhovoru. Ovlivnil Masaryka nejen tímto svým činem, ale především zdůrazňováním empirie, metody a kritikou filozofů, jejich učení.¹⁸ Toto církevní dogma se stalo podle Masarykových slov osudným i jeho katolické víře. Dogma o papežské neomylnosti vyvolalo vlnu nesouhlasu a odchodu části věřících. Tak bylo toto dogma v Německu příčinou vzniku například i Církve starokatolické, jejíž zakladatelé nesouhlasili s článkem o neomylnosti papeže jakožto o učení v Písmu svatém nepodloženém.¹⁹

1.3 Charlotta Garrigue

Během pobytu ve Vídni se na podzim roku 1876 Tomáš Masaryk dostal už jako doktor filozofie také do Lipska, kde navštěvoval přednášky na zdejší univerzitě. Zde také poznal hlouběji protestantismus. Pobyt v Lipsku se mu stal fatálním tím, že zde potkal v létě roku 1877 Charlottu Garrigue (1850-1923), svoji budoucí ženu, která na něj měla zásadní vliv po celý zbytek života. I ona byla věřící. Jejich svatba je konala 15. března 1878 v New Yorku. Na radnici proběhla svatba civilní a v rodinném kruhu večer svatba náboženská.

Charlottini vzdálení předkové pocházeli z Francie, ale kvůli svému protestantskému vyznání (hugenoti) se museli po zrušení nantského ediktu²⁰ vystěhovat

¹⁷ Franzen, *Malé církevní dějiny*, s. 251

¹⁸ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 71

¹⁹ Viz. Kubalík, *Křesťanské církve v naší zemi*, s. 54

²⁰ Edikt nantský byl zrušen roku 1685 francouzským králem Ludvíkem XIV.

do Dánska. I Charlotta byla protestantka. Byla členkou unitářské církve v Brooklynu. Jednalo se o protestantskou sektu, která se rozšířila v USA na konci 18. století. Příslušníci sekty nevěří v Trojici Boží, božský původ Ježíše Krista, proklamují volný výklad Bible a jsou zastánci náboženské tolerance.²¹ Víru v nové vlasti prožívala Charlotta spíše sama, osobně a vnitřně. Také proto, že unitářská církev v Čechách nebyla.

Charlottini sourozenci – byla z 11 dětí – však byli jiné víry. Každý člen jejich rodiny byl totiž vychováván k pravdě, ale svobodně. Tak si každý z příslušníků rodiny sám mohl zvolit v dospělosti svoji víru.

Charlotta i Tomáš žili jeden pro druhého, ale zároveň nezapomínali, že „oba mají hledat zákony boží a uskutečňovat je.“²² Také ona žila svoji víru v každodenním životě, v každé činnosti, kterou vykonávala. To na své ženě Masaryk velmi oceňoval. Charlotta Garrigue byla zbožná a duchovně hluboká. Právě ona byla asi jedním z posledních osobností, které Tomáše nejvíce duchovně ovlivnily. On sám vážně přiznával, že jeho žena byla důležitá pro jeho duchovní vývoj. To se projevovalo po celý jejich společný život, kdy se tato dvojice obohacovala a podporovala. Manželé Masarykovi se inspirovali jeden druhým a přitom hleděli stejným směrem.

Mezi přátele rodiny Masarykových patřil například i František Urbánek, kazatel Jednoty českobratrské, který učil jejich děti náboženství a 4 členy rodiny pohřbíval (roku 1915 syna Herberta, 1923 Charlottu Masarykovou, 1937 samotného Masaryka a nakonec roku 1948 i syna Jana).²³ Masarykovy děti vyučoval nějaký čas na Urbánkovo doporučení i evangelický kněz Jan Karafiát, spisovatel, autor oblíbené dětské knihy *Broučci*.

Jan Herben, jeden z pozdějších Masarykových životopisců a přítel manželů Masarykových uvedl, že Charlotta nesla špatně, že její muž byl členem reformované církve.²⁴ Jiní autoři však tuto skutečnost nezmiňují. Naopak, Zdenka Sojková uvádí ve své kapitole *Cesta Charlotty Garrigue Masarykové za Slovenskem a na Slovensko*, že

²¹ Soubigou, *Tomáš Garrigue Masaryk*, s. 44

²² Neudorflová, *Charlotta G. Masaryková*, s. 20

²³ Podrobněji v kapitole Jana Štěpána *Přátelství Františka Urbánka s Charlottou a Tomášem Masarykovými*, Neudorflová, *Charlotta G. Masaryková*, s. 27-40

²⁴ Herben, *Masarykův rodinný život*, s. 28

Masaryk a jeho žena byli už tehdy (na počátku 80. let 19. století) členy evangelické reformované církve.²⁵ Pravděpodobněji však je, že Charlotta do evangelické církve s Masarykem nepřestoupila, alespoň Alain Soubigou tuto skutečnost neuvádí, když celkem podrobně popisuje Masarykovu konverzi. Informaci o Masarykově konverzi mu potvrdil podle matriky Tomáš Trusina, evangelický vikář Heršpic, 23. dubna 1996. O Charlottě Garrigue Masarykové však záznam v matrice není.

1.4 Masaryk konvertita

Roku 1880 přestoupil Tomáš Garrigue Masaryk na protestantismus. Stalo se tak ve vesnici Heršpice, která leží nedaleko Slavkova u Brna.

Zde učiním malý exkurz do dějin protestantismu v Čechách. Druhá reformace²⁶, mezi jejíž přední osobnosti patří Jan Kalvín, Martin Luther a Ulrich Zwingli, měla vliv na církve v českých zemích a podle toho název reformační církve nebo také evangelické. Tzv. reformované církve vychází ze švýcarské reformace. Jsou označovány také jako helvetské vyznání (neboli kalvinismus). Oproti tomu věřící vycházející z německé reformace vedené Martinem Lutherem se nazývají evangelíci augsburského vyznání (luterské církve, luteráni).²⁷ Vliv těchto zahraničních reformací se projevil i na českých církvích: kalvinistická v Jednotě bratrské a luterská mezi kališníky. Roku 1575 došlo ke schválení České konfese. Šlo o společné vyznání víry, na kterém se shodly nekatolické skupiny věřících, tedy české stavy přijímající podobojí a čeští bratři. Avšak římský císař Maxmilián II. Habsburský i přes původní ústní potvrzení konfese nakonec dokument nepodepsal. K potvrzení došlo až za jeho syna, císaře Rudolfa II. Habsburského. Po vydání tolerančního patentu císařem Josefem II. v říjnu roku 1781, který zaručoval omezenou náboženskou svobodu vyznání, již mohli vystoupit věřící v rámci větší reformované církve helvetského vyznání a menší luterské církve. Česká konfese byla zrušena za císaře Ferdinanda II.

„V některých zemích se luterské a reformované církve později sloučily do unií, což se tak stalo také v Čechách a na Moravě. Mluví se o unionovaných církvích.“²⁸ Tou

²⁵ Viz. Neudorřlová, *Charlotta G. Masaryková*, s. 123

²⁶ Jako první reformace je označováno husitství, valdenství (14. a 15. století).

²⁷ Štampach, *Nástin ekumenické teologie*, s. 50

²⁸ Tamtéž, s. 51

se stala Českobratrská církev evangelická sloučením vyznání augspurského a helvetského v listopadu roku 1918 na základě české reformace. Členy se stali také konvertité katolické církve. V Českobratrské církvi evangelické převládá kalvinistické zaměření.

Roku 1919 bylo schváleno Národním shromážděním zřízení evangelické bohoslovecké fakulty Husovy.²⁹ Tomáš Garrigue Masaryk byl jmenován čestným doktorem fakulty.

Masarykovi rodiče pobývali během svého stěhování i na Kloboucku, kde je Masaryk navštěvoval a putoval sem i po jejich odstěhování. V Kloboukách byl evangelický sbor, který vedl určitou dobu ThDr. Ferdinand Císař. S ním se Masaryk spřátelil a k němu do kostela chodil v letech 1878 až 1882.³⁰ Kloboucká evangelická náboženská obec vznikla hned po vyhlášení tolerančního patentu, tedy v roce 1781. O 5 let později získal sbor budovu bývalé bednárný, kterou upravil na modlitebnu, školu a faru. Vlastního evangelického kostela se kloboučtí evangeličtí věřící dočkali až za faráře Císaře, neboť základní kámen byl položen roku 1882 a následující rok byl kostel dokončen.³¹

V Heršpicích, které spadaly pod kloboucký evangelický sbor, byl evangelický kostel dostaven roku 1869.³² Do té doby docházeli věřící na bohoslužby do Klobouk. Přestup se uskutečnil 31. srpna 1880 a obřad vedl evangelický farář Oskar Opočenský, učitel a spisovatel.

Pro přestup v Heršpicích, v malé vesnici, se Masaryk podle Alaina Soubigou rozhodl, aby nevyvolal svou konverzí k evangelické církvi přílišný rozruch ve veřejnosti, tedy mezi svými příbuznými a na univerzitní půdě.³³

Soubigou popisuje Masarykův vztah k evangelické církvi jako vlažný.³⁴ Přestože vyřešil svůj vztah ke katolické církvi a opustil ji, nikdy se nezapojoval aktivně do činnosti evangelické církve, nezastával žádnou funkci a řídce se účastnil i bohoslužeb. Víra, kterou byl zvyklý prožívat v mládí spolu s rodinou, známými, obyvateli vesnice

²⁹ Kubalík, *Křesťanské církve v naší zemi*, s. 68

³⁰ Soubigou, *Tomáš Garrigue Masaryk*, s. 48

³¹ <http://www.kloboukyubrna.cz/>

³² <http://www.herspice.cz/index.php?alias=herspice>

³³ Viz. Soubigou, *Tomáš Garrigue Masaryk*, s. 49

³⁴ Soubigou, *Tomáš Garrigue Masaryk*, s. 149

zaměnil za víru více niternější, skrytější. Víru neztratil, ačkoliv byl mnohými označován za ateistu. I v době pochybností, době svého dospívání, neztratil víru v Boha. Pochyboval o církvi, ne o Bohu. Byl zastáncem každodenní niterné víry, víry uplatňované v běžném životě. „Odmítal kolektivní ritualizované praktikování. Vzpomínaje na Luthera dával přednost osobnímu praktikování modlitbou a četbou bible (*sola scriptura, sola fide*).“³⁵

Nejlepším učitelem byl Masarykovi Ježíš, jehož často citoval. Byl mu největším filozofem a představitelem konkrétních morálních zásad dobrých i potřebných pro celý život. Na své cesty s sebou vozil Bibli a podle jeho řečnických projevů lze usuzovat, že ji podrobně znal.

Když se na pražském Smíchově v roce 1948 uskutečnil cyklus přednášek na téma T. G. Masaryk, tehdejší pražský arcibiskup Josef Beran řekl: „Masarykův poměr ke katolictví by se vyvíjel příznivěji, kdyby byl našel někoho, kdo by mu imponoval svými vědomostmi a šetrně pomáhal vyřešit si všechny problémy, které jeho duši lomcovaly. K upevnění odmítavého stanoviska k církvi katolické přispěla i skutečnost, že život mnohých kněží neodpovídal tomu, jak měli dle zásad katolicismu žít.“³⁶

1.5 Masaryk a Židé

Katolická víra – jeho víra a víra jeho rodiny a okolí – byla Masarykovi samozřejmostí: „Nedovedl jsem si v té době ani představit, že může být nějaká jiná víra.“³⁷ Na Moravě katolická víra převládala. Žili tu však i Židé, protestanti, helvéti. Přesto již od útlého věku Masaryk věděl o Židech a podle svých slov se jich obával díky pověrám, které o nich kolovaly a kterým tehdejší lidé skutečně věřili. Jednalo se především o pověru, že Židé užívají při svých obřadech křesťanské krve. Protižidovské naladění obyvatel bylo tehdy silné. Pronikalo do Čech hlavně z Vídně a bylo podporováno i oficiálním tiskem lidové strany.³⁸ Masaryk však překonal tento odpor

³⁵ Soubigou, *Tomáš Garrigue Masaryk*, s. 75

³⁶ Neudorflová, *Charlotta G. Masaryková*, s. 34-35

³⁷ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 21

³⁸ Černý, Hozák a kol. *Hilsneriáda*

a pověry k Židům pomocí rozumu. Tím jak se setkával s jinou vírou než katolickou, uvědomoval si Masaryk postupně pluralitu náboženského vyznání.³⁹

V pozdějších letech, v době svého profesování na pražské české univerzitě, se angažoval v procesu s Židem Leopoldem Hilsnerem.

Případ se odehrál na Vysočině ve městě Polná. Před Velikonocemi 1899 na Škaredou středu byla zavražděna devatenáctiletá dívka Anežka Hružová z Malé Věžnice. Její tělo bylo pak nalezeno v lese Březina mezi Polnou, kde dívka pracovala, a Malou Věžnicí. Dívka měla podříznutý krk a znaky po škrce. Pod mrtvou nebyla kaluž krve a mezi přihlížejícími někdo prohlásil, že dívka byla podkošerována.⁴⁰ Tak začala růst fáma o rituální vraždě a za pár dní byl zatčen třiatřicetiletý Leopold Hilsner.

Masaryk se zapojil do soudního kolotoče ne z vlastní iniciativy, ale na prosbu svého bývalého žáka, spisovatele Münza z Vídně. Nestalo se tak snad ani z jeho osobní náklonnosti k Židům nebo přímo kvůli Leopoldu Hilsnerovi, který vedl život místního povaleče a tím rozhodně Masarykovi nezaimponoval, ale kvůli „útoky na inteligenci“, neboť to, co se během procesu odehrávalo, šlo proti zdravému lidskému rozumu. Masaryk chtěl tedy bojovat proti nesmyslným obviněním, proti vykonstruovaným svědectvím a proti svědkům, kteří se najednou i po několika měsících objevili s rozhodným svědectvím, že Hilsnera na místě viděli. Tak se stávalo, že Hilsner byl v určitý čas viděn i na několika místech najednou.⁴¹ Masaryk byl přesvědčen, že zvyšování poznání a inteligence bude antisemitismus ustupovat. Studium všech okolností dospěl k závěru, že za smrtí Anežky stojí Hružovy.

V letech 1900 – 1907 byl mnohokrát ukřičen, vypískán, ač měl mluvit o zcela jiných tématech než o antisemitismu. Byl také obviňován, že přijal židovské peníze. Jak pevně se v toto obvinění věřilo je znát i z toho, že pomluvě věřil i Masarykův otec. Ten,

³⁹ Soubigou, *Tomáš Garrigue Masaryk*, s. 135

⁴⁰ Košerování je pojem označující rituální způsob podříznutí zvířete podle židovského způsobu, aby maso bylo čisté.

⁴¹ Leopold Hilsner po několika soudech byl odsouzen k trestu smrti provazem nakonec dokonce za 2 vraždy, ale císař vyhověl žádosti ministra spravedlnosti o milost a byl odvezen na pražský Pankrác. 1918 - tedy po 20 letech - byl Hilsner omilostněn rakouským císařem Karlem. Změnil si jméno na Heller, aby unikl nenávisti lidí, oženil se a později žil ve Vídni, kde 1928 zemřel a je pohřben.

když přijel syna navštívit do Prahy, ho požádal: „Dostals přece tolik peněz, tož bys mně taky jednu mohl tak s tisícovku dat!“⁴²

⁴² Ludwig, *Duch a čin*, s. 88

2 Masarykovo pojetí náboženství

Tomáš Garrigue Masaryk měl již od útlého věku svého života vlastní náboženskou zkušenost, která pak ovlivnila i jeho přístup k náboženství. Chápal ho velmi niterně. Znal dobře náboženskou věrouku, ale uvědomoval si také nevěrohodnost náboženství způsobenou především samotnou církví té doby. Zajisté by souhlasil s jedním z českých spoluzakladatelů sociologie, Arnoštem Inocencem Bláhou, že pokud je náboženství samoučelné a dogmatické, pak je škodlivé.

O náboženství najdeme zmínky v Masarykových projevech, jeho pracích. K tomu, abychom mohli co nejdůvěryhodněji posoudit a popsat Masarykovo pojetí náboženství, poslouží nejlépe přímo jeho slova.

Jako hlavní zdroj poslouží tedy dílo *Hovory s TGM* českého spisovatele Karla Čapka, který se seznámil s československým prezidentem roku 1922. Rozhovory vznikaly v letech 1928-1935. Dalším spisovatelem, který knižně zpracoval svoje rozhovory s prezidentem Masarykem, byl německý spisovatel Emil Ludwig. Rozhovory se uskutečnily během roku 1933 a byly vydány pod názvem *Duch a čin*. Jasně vyložené názory jsou také v souboru statí *V boji o náboženství*, který představuje Masarykovu řeč ze dne 25. června 1904 přednesenou na vinohradské schůzi (stať nazvaná *Pro náboženskou svobodu*) a řeč ze dne 3. července 1904 přednesené na pražské radnici při Husově slavnosti (stať *Co je a není náboženství*). Pro vydání knižní došlo Masarykem k rozšíření některých myšlenek (stať *Náboženská krize*).

Americké přednášky (1907), *Intelligence a náboženství* (1907) či *Moderní člověk a náboženství* (1934) patří k dalším Masarykovým sebraným přednáškám a spisům, které prezentují jeho názory týkající se tématu náboženství.

2.1 Co je a není náboženství, jeho funkce

Náboženství je pro člověka důležité. Ač se mohlo podle některých Masarykových projevů zdát, že nepovažuje náboženství za důležitou stránku lidského života – alespoň z reakcí jeho současníků, kteří ho označovali za neznaboha, ateistu, provokatéra – spíše opak byl pravdou. Pro Masaryka náboženství nebylo jen určitou vyhraněnou oblastí života, ale prostupovalo celý lidský život, každodenní bytí člověka,

jeho práci, jeho vztah k lidem okolo, ale i k sobě samému, prostupovalo i všechny oblasti vědy.

Masaryk neměl žádnou přesnou definici náboženství. Často uváděl, co náboženství není než co náboženství přesně je. V některých případech může být taková definice výstižnější. Masaryk zastával názor, že náboženství není věda ani teologie ani filozofie či katechismus,⁴³ ačkoliv jsou za ni někdy zaměňovány, ale náboženství je žitá zkušenost člověka s Bohem. Náboženství nebylo pro Masaryka ani vírou, mravností, kultem či uměním. Všechno, z výše jmenovaného, nebylo pro Masaryka náboženstvím, ale bylo mu jeho součástí.

Náboženství - to je něco živého, sám život. Člověk má žít náboženství v každodenním životě. Tento názor zastávala spolu je svým mužem i Charlotta Garrigue Masaryková. „Jejich víra v člověka jako bytost schopnou se trvale pozitivně rozvíjet byla takové náboženské podstaty, pro niž je každé církevní pojetí nedostatečné.“⁴⁴ Tak komentuje společný rys víry manželů Masarykových Marie Neudorfllová. Označení „nedostatečné“ je však snad příliš silné. Masarykova víra, jejich společná víra byla specifická, osobitá a odlišná od pojetí katolického i protestantského.

Náboženství pro Masaryka nemělo pouze význam duchovní, ale díval se na něj i z pohledu sociologa⁴⁵ jako na hromadný sociologický jev, což potvrdil ve své habilitační práci o sebevraždě (*Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*, 1881). Upozorňoval na jeho funkci soudržnosti. Náboženství tedy hraje nezastupitelnou sociální roli ve společnosti. V případě absence náboženství ve společnosti se zvyšovala hrozba pocitu nicotnosti lidského života, která mohla vyústit až v destrukci života – v sebevraždu.

Masaryk neupíral náboženství ani historickou roli. Každý národ vyznával nějaká náboženství, v kontextu s nímž se vyvíjel, které ho ovlivnilo.

Náboženství mělo být harmonické a mělo být v souladu také s ostatním poznáním, rozumem a vědou. Náboženství „nestojí v rozporu s kritickým rozumem,

⁴³ Masaryk, *V boji o náboženství*, s. 17

⁴⁴ Neudorfllová, *Charlotta G. Masaryková*, s. 21

⁴⁵ Viz. kniha Zdenka Nešpora *Ne/náboženské naděje intelektuálů*, kde se autor věnuje sociologii náboženství a v jedné části (s. 58-73) i Masarykovi a jeho vztahu k náboženství z hlediska sociologického.

opírá se o víru v osobního Boha a v nesmrtnost duše, o hledisko věčnosti, projevuje se v konkrétní, účinné lásce k bližnímu.⁴⁶ Masaryk vyzdvihoval ve svém postoji soulad náboženství s rozumem a jedno ze základních přikázání křesťanství: lásku k bližnímu. A nejen láska k bližnímu, ale láska k celému stvoření.

Teologie dle Masaryka není náboženstvím, nesmí nabírat takového významu, aby zastiňovala to, co je pro náboženství důležitější, totiž samotnou praxi věřícího. Nemá jít o abstrakci, o pojmy, definice, ale o konkrétní činy, chování a jednání. Teologie má důležitou roli v tom, že je součástí náboženství. Tradiční křesťanství se dle Masaryka příliš soustřeďovalo na obřady, formálnosti. Obřadům však přiznával také důležitost, neboť se během nich lidé setkávají, zažívají společné chvíle, setkávají se za společným cílem.

T. G. Masaryk odmítal zjevení a zázraky. V této souvislosti řekl: „Co se týče zjevení – srdce čisté a duch přímý nás spojují se skutečností. Zjevení nadpřirozeného neuznávám.“⁴⁷ Byl zastáncem přirozeného náboženství.

Masaryk před označením víra upřednostňoval náboženské přesvědčení. Nechtěl pouze slepou víru, ale víru průkaznou, jasné přesvědčení. Teprve ono, stejně jako láska, dá podle něj životu plnost. Rozlišoval také mezi vírou povrchní, naučenou, kterou vytrvale kritizoval, a mezi vírou pravdivou, hlubokou. Kritizoval, stával-li se věřící člověk indiferentním, tedy lhostejným, vlažným ve své víře. Neoprávdová víra byla Masarykovi v rozporu s rozumem, což bylo pro něj nepřijatelné. Proto uvádí: „Kde lidem nestačí jejich rozum a soudnost, musejí si najít nějakou autoritu, noeticky často dost pochybnou; chtějí mít víru a jistotu, vem kde vem. Odtud slepá víra, pověra, církevnictví.“⁴⁸

Masaryk nesnižoval význam náboženství. Upozorňoval na jeho poslání, které však může plnit jenom tehdy, pokud bude opravdové, osobní, bude vycházet z nitra člověka a nebude jen souborem rituálů a slov.

⁴⁶ Nový, *Filozof T. G. Masaryk*, s. 85

⁴⁷ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 230

⁴⁸ Tamtéž, s. 228

Pro Čapka připravil Masaryk v několika bodech analýzu náboženství, v nichž vystihuje jeho podstatné prvky a projevy.⁴⁹ Uvedeno je alespoň několik shrnujících bodů:

- a) Podstatou náboženství je teismus, uznání Boha.
- b) Náboženství je vírou, nepochybováním. Víra je soud o božství.
- c) Náboženství má své učení, dogmata.
- d) S teismem je spojena víra v nesmrtnost a v širší transcendentno, tedy nadpozemské bytosti jako jsou andělé, svatí, ďábel.
- e) Náboženství je zjevené. Zjevení člověk přijímá smysly a rozumem, ale je nad rozum a proti rozumu. Zjevené náboženství (církvní) stojí proti přirozenému náboženství, které požaduje, aby se náboženství a teologie neprotivily vědě a rozumu. Odtud spor náboženství a vědy.
- f) Mystika je duševní, nikoliv smyslové, nazírání Boha.
- g) Náboženství užívá symbolů, což je zapříčiněno tím, že náboženské poznání je nesmyslové, nerozumové.
- h) Božství je nejvyšší autoritou. Určuje pravdu.
- i) Náboženství není jen víra a poznání, ale i bohoslužba, modlitba a oběť.
- j) Jako důležitý prvek náboženství jsou počítány zázraky.
- k) Náboženství je v úzkém vztahu s různými druhy umění (hudba, malířství, sochařství, architektura, poezie, ...).
- l) Náboženství sjednocuje lidi v církvi jako společenské organizaci, která je v nějakém vztahu ke státu. Má své učení – teologii.

Lubomír Nový upozornil na studii Jiřího Bednáře *Vývoj Masarykovy náboženské filozofie*, v níž je uveden pojem „volnověrectví“ označující etapu Masarykova náboženství od počátku století po 1. světovou válku. Lze souhlasit s tímto označením, neboť Masarykovo pojetí náboženství se neshodovalo s žádným pojetím církevním.

⁴⁹ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 256-262

2.2 Katolicismus nebo protestantismus

Ani katolicismus, který Masaryk často kritizoval, avšak ani protestantismus, ke kterému v dospělosti přestoupil, nevyhovovaly jeho požadavkům a představám o náboženské víře. Vyjadřoval se však jen k náboženstvím „evropským“. Východními náboženskými směry se nezabýval a ani se o ně blíže nezajímal.

Masaryk ve shodě s křesťanským učením chtěl, aby se lidé měli rádi, byli k sobě otevření. Velký důraz kladl zejména na toleranci. Lidé měli podle jeho ideální představy žít slušně, žít v práci a prací, žít v pravdě. To, jak tento stav společnosti různé směry politické či filozofické nazývaly, už pro něj bylo podřadné. Masaryk mluvil o humanitě, mnozí o socialismu. Masaryk byl ochoten respektovat název, pokud by daná společnost k takovým poměrům skutečně šla.

Český katolicismus pro Masaryka nebyl v té době na odpovídajícím stupni vývoje ve společnosti, odrážela se v něm především jistá malost. Důvod útoku na svoji osobu nejen ze strany klerikálů hodnotil Masaryk tak, že často lidé nerozuměli tomu, co říkal. Tedy kdyby pochopili, možná by se proti němu nestavěli s takovou vehemencí.

Protestantismus a katolické náboženství se shodují v některých základních článcích víry.⁵⁰ Katolicismus mohl Masarykovi připadat příliš statický. Jelikož odkazoval v historii na českou reformaci, byl mu protestantismus, který na ni navazoval, bližší. Přesto se však neztotožnil vnitřně ani s ním. Jak bylo řečeno, stejně jako unitáři neuznával božství Ježíše Krista ani učení o Boží Trojici⁵¹, což však stejně jako u katolicismu, také v protestantismu stojí v základech věrouky. Protestantismus však nabízel pro Masaryka více svobody, což podle něj dobře prospívalo individualismu a subjektivismu.⁵² Osoby reformátorů Jana Kalvína a Martina Luthera mu však nebyly žádným způsobem blízké. Luthera charakterizoval slovy, že byl často vulgárnější, než se na reformátora sluší.⁵³ Kritiku si protestantismus ze strany Masaryka zasloužil také proto, že ustal v reformní práci: „Mravně a nábožensky protestantismus vynikl nad katolicismus, ale nevynikl tak, jak toho vyžadovala a vyžaduje nová doba a její složitější

⁵⁰ Viz. např. kniha *Křesťanstvo* od Pavla Filipiho, kde jsou u jednotlivých náboženství zpracovány i základní články víry, charakteristické rysy, zvláštnosti, svátosti, bohoslužby, organizace, normativní dokumenty ad.

⁵¹ Je jen jediný Bůh (monoteismus), který je přítomen ve třech osobách: Otec, Syn, Duch svatý.

⁵² Ludwig, *Duch a čin*, s. 70

⁵³ Tamtéž, s. 71

a vyšší úkoly a stálá a přirozená změna a vývoj. Reformace nemůže být provedena najednou a navždy – protestantism svým absolutismem porušil reformaci.“⁵⁴

Pro Masaryka nebyl problém přijmout to, že se náboženství dovolává své neomylnosti, která vychází z nejvyšší autority – samotného božství. Překážkou mu bylo přijmout, že je neomylnost vztažena na osobu papeže v katolické církvi a podobně také v protestantismu, který ji přičítá církvi, Bibli nebo i státu.⁵⁵

Můžeme si položit otázku, proč tedy Masaryk přestoupil z katolické do protestantské církve, když mu nevyhovovala plně nauka ani jedné z nich, proč nevystoupil z církve úplně. Tuto otázku mu položil také německý spisovatel Emil Ludwig při lánských rozhovorech. Masaryk své rozhodnutí nevystoupit z církve nadobro zdůvodnil následovně: „Především, nechtěl jsem budít zdání, jako bych byl proti náboženství, nebo naopak, že bych byl v náboženství vynalezl prach. Pojímá-li můj národ, a národy všechny, náboženství církevně, nechci si hrát na nadčlověka a být sám mimo společenství; kdo o náboženství vážně a vědecky myslí, je izolován dost. Také jsem chtěl, aby mé děti, když bych zemřel, vyrůstaly v nějakém společenství náboženském. Církev evangelickou jsem zvolil proto, že byla nejbliž husitské církvi bratrské. Ježto jsem katolicism prožil a vnitřně překonal, měl jsem za nepoctivé setrávat v jeho církvi. Nevedla mne nenávisť; ale v naší době velkého přechodu je otázka náboženská prakticky především otázkou poctivosti.“⁵⁶

2.3 Bůh, Prozřetelnost, transcendentno

Člověk by se podle Masaryka ve svém pokroku, vzdělání neměl příliš „vzdálit“ od Boha, neboť mu hrozí ztracení se ve světě. Ve své práci o sebevraždě jasně viděl, že člověku něco důležitého chybí. Sebevražednost stoupala tam, kde klesala religiozita. „Dospěl k názoru, že tento jev je zřejmě vyvolán tím, že člověk se odklonil od Boha, že převzal roli Boha, že se sám za Boha prohlásil.“⁵⁷ Masaryk vždy varoval před titanismem, to jest touze lidí stavět se na výši bohů, a zastával niternou náboženskou praxi. Vnějškovitý, povrchní náboženský život nemohl člověka naplňovat.

⁵⁴ Masaryk, *V boji o náboženství*, s. 38-39

⁵⁵ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 261

⁵⁶ Ludwig, *Duch a čin*, s. 69-70

⁵⁷ Mahler, *Ano, Masaryk*, s. 26

Masaryk také věřil v Prozřetelnost, která ovlivňuje lidský život. V souvislosti s tím jednou řekl: „Věřil jsem, že jde-li člověk za svým slušným cílem, nemůže zůstat bez pomoci. Jak říká Ježíš: hleďte napřed království božího, a to ostatní vám bude přidáno.“⁵⁸ Všechno, co se děje, má svůj plán. Nic není náhoda. Přesnou definici však neměl: „Věřím v teologii, věřím, že každého z nás vede Prozřetelnost – jak, to ovšem povědět neumím.“⁵⁹

Masaryk několikrát vzpomínal, jak on zažil vedení Prozřetelnosti ve svém životě. Vzpomínal na svůj pobyt v Lipsku, kde poznal svoji budoucí ženu, na svou první cestu do Ameriky, kdy zažil na lodi spolu s ostatními pasažéry díky nepříznivému počasí těžké chvíle. Loď Herder, na které se tehdy plavil, se při další plavbě potopila. Stejně tak unikl neštěstí, když měl v roce 1916 plout na lodi z Anglie do Paříže. Plánované jednání bylo o týden posunuto a Edvard Beneš poslal Masarykovi telegram, aby cestu odložil. Loď Sussex, na které měl Masaryk cestovat, byla zasažena německými ponorkami. V roce 1917, když cestoval Tomáš Garrigue Masaryk opět lodí, tentokrát do Ruska, kapitán v poslední chvíli zpozoroval minu a loď stihl otočit. Ještě několikrát Masaryk unikl smrti. V Kyjevě nevybuchl granát, který odpadl vedle jeho pokoje. Nebyl zraněn ani v Moskvě, kde nějaký čas pobýval v ostřelovaném hotelu Metropol.

Masaryk vždy přijímal teismus na základě rozumu a vlastní zkušenosti, ne vírou ani citem. Důvody a důkazy mu poskytoval právě rozum. Hlavním důkazem mu byla účelnost a řád světa, celé dějiny lidstva. To nelze popřít, vyvrátit, to potvrzuje rozum i zkušenost. Příčinnost musí mít nějaký začátek. Bez začátku, prvé příčiny, hybatele nelze porozumět vzniku, vývoji, pohybu ve světě.⁶⁰ Celý vesmír má svůj pořádek a díky němu lze pracovat pro společnost.

Masaryk upřednostňoval velmi subjektivní až intimní vztah člověka k Bohu a stavěl se proti kolektivnímu ritualizovanému praktikování. Sám četl Bibli, modlil se, ačkoliv nepovažoval modlitbu za rozhovor s Bohem, ale za přínosné ztišení se a setkání sebou samým, povznesení mysli k Bohu. Pro vztah s Bohem není třeba

⁵⁸ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 100

⁵⁹ Tamtéž, s. 152

⁶⁰ Tamtéž, s. 244

zprostředkovatel, kněz. Člověk si tento vztah musí vytvořit sám. Tichý a přímý vztah k Bohu byla podle něj pravá zbožnost.

Stranou Masarykova zájmu nezůstala ani problematika lidské duše. Tezi o nesmrtelnosti duše Masaryk sice nevysvětloval, ale přijímal ji. Uvedl: „A nesmrtelnost duše plyne i z uznání Boha, z víry ve světový řád a spravedlnost. Nebylo by spravedlnosti, nebylo by dokonalé rovnosti bez věčnosti duší.“⁶¹ Duše představuje hybnou sílu pohánějící člověka, rozum člověka formuje. Je nepředstavitelné, aby duše zanikla, aby zanikla celá niternost člověka, aby nebylo pak nic. Každopádně život na zemi má pokračování na věčnosti, kde se duše člověka bude neustále přibližovat k Bohu a je třeba se podle toho chovat, tedy žít s ohledem na věčnost, k věčnosti. Čapkovi řekl: „Touha po věčnosti je hlavní pružinou našeho mravního vývoje, naděje nesmrtelnosti zesiluje nám duchovnost.“⁶² Duše člověka jakožto „nesmrtelné individuum“ jsou si rovny, jsou stejně cenné a z tohoto předpokladu odvozoval Masaryk také rovnost všech lidí, v níž je základ demokracie. Rovnost duší je jakýmsi metafyzickým argumentem pro demokracii.

Kauzalita dle Masaryka umožňuje člověku žít ve světě, orientovat se, předvídat, připravovat budoucnost. Člověka považoval Masaryk za plnohodnotného spolupracovníka Boha. Lidé jsou odpovědní za své konání a rozhodnutí. Bůh nedává předpisy chování, ale vede člověka v jeho díle. Člověk má i před Bohem určitou autonomii, svobodu a tím i odpovědnost.

Masaryk věřil v Boží řád, který určuje běh světa a vede ho kupředu, směrem k pravdě. Odtud také jeho přesvědčení plné naděje, že pravda nakonec zvítězí. Člověk nemá v dění světa stát jako pasivní pozorovatel, ale být aktivní. Jeho úkolem je účastnit se na dění ve společnosti.

Při čtení Masarykových projevů a názorů narazíme na jeho poměrně jasné názory na náboženství, církve, ale už ne na jasné výroky o Bohu kromě těch, které Masaryk citoval přímo z Bible. Otakar Funda upozorňuje také na tuto skutečnost. Uvádí, že Masaryk byl zdrženlivý, mluvil-li o Bohu. V jeho výrocích lze vyzorovat určitou neujasněnost, když jednou mluvil o Bohu jako „o ideji nebo o duchovní

⁶¹ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 246

⁶² Masaryk, *V boji o náboženství*, s. 32

a mravní síle“.⁶³ Cítil však, že je veden nějakou vyšší silou, ač pro ni neměl přesné označení.

Věčnost je pro Masaryka zde a nyní. Člověk má žít svůj život s ohledem na věčnost, k věčnosti (*sub specie aeternitatis*). Bůh a věčnost, kterou před člověkem rozprostírá, dává lidskému smrtelnému životu smysl, není propadem do propasti bezčasí, jak by se mohlo zdát. Věčnost není něco vzdáleného, ale přítomného v každý den. „Uznání podílu druhých lidí na věčnost, uznání nesmrtelnosti jejich duše je základem uznání jejich svobody a důstojnosti, a tedy i – základem demokracie.“⁶⁴ I zde je vidět propojenost Masarykových myšlenek. Stejně jako často zmiňoval věčnost, zmiňoval často také lidskou svobodu.

2.4 „Masarykův“ Ježíš

Jak už bylo zmíněno dříve, Tomáš Garrigue Masaryk často odkazoval k Ježíši, často citoval jeho slova. Měl pro něj praktický význam, neboť sám byl svým životem příkladem toho, co učil. Kázal lásku, ale také ji žil. Učil o Bohu a udržoval s ním osobní poměr. Ježíš obracel podle jeho názoru svoji pozornost k praktickým otázkám. Bez pochybností přijal Ježíše jako historickou postavu na základě evangelií, která popisují bohatě osobnost Ježíšovu, které se Masaryk obdivoval.

Ježíš pro Masaryka nebyl ale synem Božím jak učí katolická nauka, ale pouze synem člověka. Nevěřil v božství Ježíše. Vždy ho však plně respektoval jako významného proroka, který šířil mezi lidmi humanitní ideály. S tím nelze než souhlasit, ale Ježíš „prvořadě zvěstoval Boží odpuštění i nárok na ně, a to tváří v tvář přicházejícímu Božímu království, které jako židovský náboženský vizionář očekával. Etika nebyla pro Ježíše humanistickým programem, nýbrž důsledkem hluboké přeměny, která se stane s člověkem, když je odpuštěním veskrze podmaněn a proměněn.“⁶⁵ Funda upozorňuje, že Masaryk tento podstatný rys Ježíšova učení pomíjel. Nelze říci, že to bylo úmyslné, ale Masaryk vyzdvihoval jiné aspekty Ježíšova učení, které považoval za podstatné pro rozvoj mravnosti tehdejšího člověka a rozvoj demokracie tehdejší

⁶³ Brabec, Broklová, Funda, *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*, s. 135

⁶⁴ Nový, *Filozof T. G. Masaryk*, s. 99

⁶⁵ Brabec, Broklová, Funda, *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*, s. 139

společnosti. Přesto pro něj byl podstatný obětavý vztah k druhým lidem, práce směřovaná pro dobro druhých. Tedy se opět dostáváme k humanistické dimenzi náboženství, kterou Masaryk vyzdvihoval. V této práci pro druhé, v humanitě, je náboženská praxe. „V individuální i sociální oblasti se náboženství projevuje humanitou; v politické oblasti se projevuje demokracií.“⁶⁶

Ježíše mohl Masaryk podle svých slov milovat, neboť Ježíš byl člověk. K Bohu pociťoval hluboký cit, úctu. Milovat Boha se mu však zdálo příliš antropomorfistické a personifikaci Boha se vždy varoval.

Postava Ježíše přitahovala Masaryka svým životem naplněným prací, starostí o druhé a životem s lidmi. Svým životem Ježíš naplnil obě přikázání lásky, která jsou pro Masaryka podstatou náboženství: miluj Boha a miluj bližního. Podstatou náboženství je tedy vztah a jeho prožívání a naplňování. Svým životem a službou naplnil Ježíš přikázání lásky k bližnímu. Přikázání lásky k Bohu naplnil podle Masaryka svým vztahem k Bohu jako otci, s nímž měl důvěrný a mravní vztah. Proto je výstižné, když Masaryk definoval velmi stručně: „Náboženství je pro mne Ježíš.“⁶⁷

2.5 Masarykova koncepce nového náboženství

Masarykův přístup k náboženství v tehdejší době lze charakterizovat na svoji dobu jako značně nekonformní. Přestože odkazoval do minulosti na Husa, českou reformaci, jeho koncepce skutečného náboženství byla „masarykovská“. Náboženství má zasahovat do celého lidského života, má být komplexní a plné, opravdové. Základem nového náboženství je přesvědčení a rozum, láska k bližnímu. Díky rozumu člověk věří: „Co nemohu přijmout rozumem, nemohu přijmout ani vírou.“⁶⁸ Sám Masaryk se po celý život řídil spíše svým rozumem, což neznamená, že by jeho konání neovlivňovaly city, ale nedělal unáhlená řešení a závěry v důsledku citového rozpoložení. Co řekl, když někomu něco vytýkal nebo s někým nesouhlasil, bylo většinou dobře promyšlené.

⁶⁶ Brabec, Broklová, Funda, *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*, s. 139

⁶⁷ Ludwig, *Duch a čin*, s. 64

⁶⁸ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 144

Otakar A. Funda označuje Masarykovo uchopení náboženství jako racionální teismus, který zohledňuje význam rozumového uvažování o Bohu jako své východisko. Tento přístup vysvětluje Funda následovně: „Myslet si svět s Bohem se mnohým může jevit jako absurdní. Myslet si svět bez Boha, tj. že vše je jen tok dění bez garance posledního smyslu, je neméně absurdní. Rozumovým přemýšlením o životě a o světě, jeho počátku a smyslu, dochází racionální teista k přesvědčení, že představa života a světa s Bohem je rozumnější než představa života a světa bez Boha. V Bohu vidí záruku, že mravní jednání jak v životě osobním, tak v životě veřejném i v dějinném směřování má hluboký smysl.“⁶⁹

Masarykovo pojetí náboženství je tedy poměrně specifické, ale určité. Soubigou dobře vystihl východisko jeho postojů těmito slovy: „Pro Masarykovo náboženské myšlení je typické, že se velmi často uchyluje spíše ke křesťanským pramenům než k výkladům křesťanství.“⁷⁰ Hlavním zdrojem mu byla evangelia a staré křesťanské spisy.

To, co je u Masaryka důležité v oblasti náboženství a náboženské víry, je stejně důležité i pro demokracii. Jde o úctu k lidské existenci, otevřenost, respekt, toleranci, lásku, pravdu a přirozenost. Čapkovi Masaryk řekl: „Jen když je člověk k člověku naprosto pravdivý a otevřený, lidé se opravdu poznávají; ale bez lásky není pravdy; bez pravdy a bez lásky nemůže člověk poznat člověka.“⁷¹ Nabádal k opravdové zbožnosti. K opravdovosti života. „Opravdovost – to je tajemství světa a života, to je svátost náboženská a mravní.“⁷²

Pro Masaryka byla zbožnost hlavně humanitou. Zbožnost je přitom spojována se vztahem člověka k Bohu, ale humanita se vztahuje ke vztahu člověka k člověku. Tento rozpor lze vysvětlit tak, že pro Masaryka vztah člověka k Bohu má být založen na tom, jak se člověk chová k druhému člověku. Tím projevuje i svůj vztah k Bohu. Proto mu byl také blízký 20. verš 4. kapitoly 1. listu Janova: „Řekne-li někdo: „*Já miluji Boha,*“ a přitom nenávidí svého bratra, je lhář. Kdo nemiluje svého bratra, kterého vidí, nemůže milovat Boha, kterého nevidí.“

⁶⁹ Brabec, Broklová, Funda, *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*, s. 135

⁷⁰ Soubigou, *Tomáš Garrigue Masaryk*, s. 75

⁷¹ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 95

⁷² Tamtéž, s. 166

A dostáváme se k praktikování náboženství. Náboženská praxe člověka má být podle Masaryka praktikována v každodenním životě, má být osobní, neokázalá a soukromá, ale přínosná pro ostatní lidi kolem. Neměla být omezená na určitou oblast života, ale měla by procházet životem celým. Dobro konané člověkem pro člověka naplňuje jeho lidství, dává hodnotu jeho životu. Bůh vede k dobru, celý Boží řád vede k dobru, pravdě, i přes všechny překážky, které člověka na jeho životní cestě potkají. Masaryk nemluvil o tom, že by měl člověk usilovat o svatost, ale že má usilovat o plné lidství.

Náboženství pro Masaryka mělo osobní charakter. Zprostředkování vztahu mezi Bohem a člověkem, které je zajištěno kněžským úřadem, nebylo pro Masaryka tak podstatné jako pro katolicismus. Kněží jsou také lidé chybující. Masaryk s nimi neměl dobrou životní zkušenost: nežili podle toho, co kázali. Z toho také vychází Masarykova kritika církve jako instituce. V přímém vztahu k transcendentnu měli být lidé poctivější a celé náboženství by tam získalo nový charakter. Ne zcela jiný, ale hlubší a pravdivější.

Tomáš Garigue Masaryk zmiňoval také toleranci k lidem nevěřícím, ale také nutnost mravních zásad a duchovních základů demokracie u všech lidí, tedy bez ohledu na jejich víru.

Funda upozorňuje také na podstatnou skutečnost. Náboženství je sice velmi důležitou součástí Masarykova přemýšlení o světě, je nutné se při studiu jeho osobnosti a myšlení jím zabývat, ale bylo by přehnané rozlišovat určitá údobí jeho vztahu k náboženství, ačkoliv se vyvíjel po celou dobu, jeho vztah a názory zrály, začal je ventilovat, ale tento zřetelný posun nelze rozčleňovat na jednotlivá období. Jedná se o plynulý vývoj.

„Masarykovo náboženské myšlení, lze říci, že se pohybuje v souřadnicích protestantského teologického liberalismu, katolické přirozené teologie, racionálního teismu.“⁷³ Označení „náboženský eklektik“ pro osobu Masaryka není zcela vyhovující, proto je uvádím v uvozovkách. Rozhodně však toto označení podtrhuje nezařaditelnost Masaryka k jednomu náboženství a jeho kritický – v pozitivním slova smyslu – pohled k nim, kdy upozorňuje na pozitiva, ale i sporná témata oblasti náboženství.

⁷³ Brabec, Broklová, Funda, *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*, s. 140

Masaryk rozhodně nechtěl být zakladatelem nového náboženství, ale chtěl, aby náboženství, které tu bylo, plnilo svoji funkci a společenskou roli. Požadoval, aby bylo aktuální pro svoji dobu, aby odpovídalo na otázky doby. Náboženství mělo člověka pozitivně přitahovat a naplňovat ho, aby nemusel hledat únik někde jinde (sebevražda a jiné patologické jevy ve společnosti). Toho šlo dosáhnout podle Masaryka neustálou aktivitou a náboženskou praxí, nikoliv slovy.

3 Masaryk a jeho kritika církve jako instituce

Tomáš Garrigue Masaryk posuzoval církev především jako instituci, která sice vznikla zaštiťujíc náboženství, ale také jako organizaci, kterou tvoří chybující lidé. Nemohl si nevšímat rozporů mezi učením církve a chováním některých jejích členů. Vzpomínal v rozhovoru s Čapkem, jak si začal tyto rozpory uvědomovat již během dospívání: „Mezi náboženstvím a církví je rozdíl; katechetové sami na střední škole připouštějí, že církev je sice instituce boží, ale že má některé stránky lidské, nepodstatné, změnitelné, a proto podle národů a zemí různé. Ovšem že těch stránek lidských mně stále přibývalo; ale nikdy jsem o Bohu a teologii nepochyboval, vždycky jsem byl optimistou.“⁷⁴

Mnozí z „věřících“, politiků, pedagogů se za církev spíše jen schovávali. Politické strany a činitelé, kteří si brali za štít své pravdy církev a náboženství, dle Masaryka špatně sloužili oběma, neboť schovávali politické úsilí a boje o moc za něco tak citlivého a osobního, čím náboženská víra a příslušnost k církvi jsou. Masaryk se potýkal nejen s představiteli politickými, kteří se považovali za ochránce náboženských hodnot – klerikály, ale také s duchovními představiteli církve.

Je nutné zdůraznit, že Masarykovy postoje a kritiku je třeba vnímat v kontextu dobovém, který byl charakteristický mnohými politickými a sociálními změnami. Počátek těchto velkých změn můžeme vidět ve Velké francouzské revoluci, která připravila cestu sekularizaci a nové době, jenž stavěla své základy na rozumu. Byla to doba náboženské krize. Počátkem nového století se Tomáš Garrigue Masaryk stavěl poměrně útočně proti církvím. Hlavně proti církvi katolické, která fungovala v habsburské monarchii. Masaryk díky svým cestám do zahraničí mohl konfrontovat církevní život v Rakousku-Uhersku a např. ve Spojených státech amerických, kam podnikl roku 1902, 2 roky před vznikem souboru statí *V boji o náboženství*, cestu.

⁷⁴ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 20-21

3.1 Církev na přelomu 19. a 20. století

S blížícím se koncem 19. století stoupal v českých zemích počet lidí bez vyznání. Vedle katolické církve, která měla nejvíce členů, působily protestantské církve, židovská náboženská společenství a zcela okrajově další církve a náboženská společenství.⁷⁵ Roku 1861 došlo k vydání tzv. protestantského patentu, který ze zákona zrovnoprávnil protestanty s katolíky. Katolická církev tak ztratila postavení státní církve, ale stále měla nejvíce věřících. Mnoho z nich se však stávalo pouze „matrikovými“ katolíky, jak tento stav nazýval Masaryk. Tím upozorňoval na to, že katolíků je méně, než se formálně zdá. Stavěl se proti těmto „matrikovým“ katolíkům, kteří byli katolíky formálně, ale ne prakticky, tedy ve svém životě.

Katolická církev v době existence Rakouska-Uherska byla oporou habsburské monarchii. Vhodné je upřesnit, že šlo o podporu panovníka ze strany vyšších katolických představených, ne o podporu církve jako celku. Prostí věřící často tento promonarchistický postoj nesdíleli, a proto mohli Češi tento postoj vnímat i jako protičeský. V roce 1870, po prvním vatikánském koncilu, kdy se církev postavila proti „moderním omylům“ a změnám, zesílila kritika církve. I z řad věřících.

Po vzniku Československé republiky pokročily proticírkevní nálady ještě dál. Církev, chápána za Rakouska-Uherska protinárodně, odporovala silnému vlasteneckému citění konečně svobodných občanů samostatné republiky. Jedním z výsledů proticírkevních nálad v Čechách bylo v listopadu 1918 svržení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze⁷⁶, který byl postaven po třicetileté válce jako symbol vděku Panně Marii za pomoc v boji a ochranu v nouzi nejvyšší před silnějšími švédskými nepřáteli, kteří dobývali město. Sloup však měl být podle tvrzení některých odpůrců církve památkou bitvy na Bílé hoře a byl stržen jakožto symbol habsburské moci.

Po roce 1918 vznikly i některé nové církve (např. Československá církev evangelická, Církev československá), což způsobilo také přestup z církve katolické do těchto nově vzniklých. Mnoho lidí však vystoupilo z církve úplně. Snad to bylo

⁷⁵ Nešpor, *Ne/náboženské naděje intelektuálů*, s. 47

⁷⁶ Dnes snahy o obnovení mariánského sloupu, který byl jedním z prvních v Evropě. V roce 1990 vzniklo občanské sdružení Společnost pro obnovu mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze, které usiluje o znovupostavení sloupu na jeho původním místě.

považováno za projev vlastenectví, kdy se po „zúčtování s Vídní“ (habsburskou monarchií), chtěli lidé také vyrovnat s „Římem“ (církví, která byla stále vnímána jako podporovatelka trůnu).⁷⁷ Československý stát se snažil o rovný přístup k církvím, které se díky vzniku nového státu ocitly na začátku „nové“ epochy. S tou byly spojené otázky, jak se budou církve vyvíjet dál, jak upraví své postavení ke státu i k ostatním církvím, k věřícím, kteří zvolili stav bez vyznání. I stát hledal vhodný způsob soužití s katolickou církví. Snahy vyústily v normalizaci vztahů v dokumentu *Modem vivendi* uzavřeném roku 1928 mezi státem a Vatikánem.⁷⁸

Po vzniku republiky dál působili církevní představitelé i v politice, např. Jan Šrámek v Československé straně lidové.

I v katolické církvi se objevovaly nadále skupinky radikálních katolíků, které se snažily o reformu. „Tito radikálové sice ve své době oslovovali jen malou část společnosti, dokázali však vytvořit díla nezanedbatelné vědecké či umělecké hodnoty a přinejmenším započít s určitou renesancí českého katolicismu ve třicátých letech, jíž už nebylo dovoleno uzrát, která však ovlivnila vnitřní vývoj české církve přinejmenším do šedesátých let.“⁷⁹

3.2 Masarykův pohled na církev

I postavení samotných církevních představitelů k osobě Masaryka se různilo. To je důkaz toho, jak je Masaryk těžko filozoficky, nábožensky a politicky zařaditelný. Je nekonvenční, ačkoliv je konzervativní. Masaryk nepřijímal nekriticky nikdy jednu školu, jeden směr. Hledal to, co je prospěšné pro člověka, pro společnost. Pokud v učení, teorii, ideologii shledal něco negativního, nevhodného, škodlivého pro jedince či společnost, nebál se to kritizovat. Z toho důvodu kritizoval i církev. Neměl příliš velkou skupinu stoupců, jednalo se o jednotlivce hlavně v řad intelektuálů.⁸⁰

Tomáš Garrigue Masaryk nikomu neradil a nedoporučoval, aby církev opustil, i když podle jeho slov k němu přicházeli mnozí lidé, kteří si ho vážili a měli

⁷⁷ Nedošlo však ke vzniku podobného hnutí jako bylo *Los von Rom* (Pryč od Říma), což bylo protestantské hnutí v německých zemích.

⁷⁸ Nešpor, *Ne/náboženské naděje intelektuálů*, s. 49

⁷⁹ Tamtéž, s. 51

⁸⁰ Tamtéž, s. 60

pochybnosti ve víře, a žádali ho o radu. Masaryk se však nepřikláněl k bezvěrectví, naopak. Nebyl zastáncem toho, aby člověk kvůli svým pochybnostem o náboženské víře vystoupil z církve, ale aby ho jeho pochybnosti vedly ve víře dál a aby ho dovedly na cestu víry, byť jiné, ale pravdivé, pozitivní víry. Opuštění víry, únik od problému nebyl pro Masaryka správným řešením a vlastně to nepovažoval za řešení vůbec. Podporoval vždy myšlenku, že mají být lidé k okolí, ale především sami k sobě „nábožensky poctiví“.⁸¹ Sám hlavní důvody svého odchodu z katolické církve charakterizoval jako mravní, ne jako dogmatické.

O Masarykově zájmu o náboženství svědčí i fakt, že jeho knihovna obsahovala množství knih teologických, neboť se první československý prezident zabýval touto vědou a filozofií náboženství dlouhá léta. Stejně jako u ostatních věd, i k teologii požadoval kritický přístup. Teologie byla podle jeho úsudku příliš komplikovaná – opět obracel pozornost k postavě Ježíše, neboť Ježíšovu teologii viděl jednoduše v jeho modlitbě Otčenáš – tedy velmi málo eschatologie. Práci církve, teologů nikdy nepovažoval za zbytečnou. Díky ní se společnost dopracovala, kde byla, k novému náboženství. Úpadek starého náboženství nebyl pro Masaryka zánikem náboženství, ale pouze přerodem od starého k novému. K tomu uvedl „Doba naše chce mít náboženství jiné než doba stará, náboženství dokonalejší, vyšší, šlechetnější; máme nové ideály náboženské.“⁸² Nové ideály potřebují i nové lidi. Jací jsou lidé, taková je i církev. Nastávala nová doba, svobodná, jak upozorňoval Masaryk, ale lidé nebyli takové svobodě zvyklí, proto bylo třeba je nejdříve svobodě a k ní související zodpovědnosti vychovat.

3.2.1 Kritika církve jako instituce

Snad proto Masaryk tak ostře kritizoval církev, že si dobře uvědomoval, jak tato instituce provází člověka celým jeho životem, od narození do smrti, a jak je tedy její vliv a příklad důležitý pro celou společnost. Církev neměla být zbožšťována, to škodilo jí, náboženství i víře. Naopak, náboženství mělo být odcírkevno a výsledkem by bylo necírkevní náboženství.

⁸¹ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 144

⁸² Masaryk, *V boji o náboženství*, s. 25

Katolickou církev obviňoval Masaryk z jednostrannosti. Chtěl pokračovat v duchu Ježíšova učení, ale i to bylo nedostačující pro dobu, ve které žil. Už proto, že jeho doba vycházela z vědy, filozofie, techniky a dalších oblastí, které v době Ježíšově neexistovaly nebo nebyly tak podstatné a rozvinuté, a proto se k těmto oblastem nemohl Ježíš vyjádřit. Církev dle Masaryka nedoceňovala vznešené učení Ježíše.

Masaryk také často zmiňoval odkaz české reformace. V Husovi, k jehož postoji vůči církvi se též nejednou dovolával, našel řešení toho, co se jemu samému již od mládí na církvi nelíbilo. Taktéž považoval za nutnou nápravu mravů v církvi, chtěla-li jít příkladem ostatním lidem. Jan Hus byl Masarykovi vzorem náboženské svobody a symbolem náboženského svědomí.⁸³

Masaryk si uvědomoval, že má církev dlouhou tradici a během svého vývoje postupně zaujímala stále důležitější místo ve společnosti, stávala se pro její fungování nezbytnou díky svému zapojení do sociální oblasti, do školství, umění. V politice ale také tím, že posvěcovala moc panovníka, což skončilo za Velké francouzské revoluce. Moc panovníka začala být vnímána jako moc svěřená z vůle lidu a již ne z vůle Boží. Masaryk připisoval církvi mnohé zásluhy a trval na tom, že co církev dobrého udělala, je nutné zachovat a rozvíjet. Za významný přínos považoval to, že církev uchovala mnohé vědění z antické kultury. Nyní ale katolická církev stála v rozporu s pokrokem, proti pokroku a moderně. Protestantismus byl podle Masaryka novým pořádkům otevřenější, protože měl již určité změny za sebou: „Protestant má už svou velkou revoluci za sebou, a učení jeho církve je ideám moderním, také politickým méně cizí.“⁸⁴

V souvislosti s protestantismem poukazoval Masaryk na obřadnost katolických slavností a bohoslužeb, na působivou architekturu a výzdobu katolických kostelů v kontrastu se strohým kostelem protestantským (kalvínským): „Nedostatek působení na smysly u kultu protestantského umožňuje duševní soustředění, ale kázání „slova“ stává se snadno jednostranně intelektuálním. Protestant se snadno stává racionalistou, katolík skeptikem.“⁸⁵ Co tedy Masaryka na protestantismu vyhovovalo? „Podstatou protestantismu je vlastně ustavičná reformace,“⁸⁶ říkal. Toto úsilí protestantismu vítal,

⁸³ Masaryk, *V boji o náboženství*, s. 9

⁸⁴ Ludwig, *Duch a čin*, s. 154

⁸⁵ Tamtéž, s. 68

⁸⁶ Tamtéž, s. 68

ale ani protestantismus neunikl jeho kritice. Počáteční snahu – snahu reformovat poměry v církvi, považoval Masaryk za správnou. Avšak reformace neměla náležité pokračování, neboť znovu byla vytvořena církev, která „kostnatěla“ stejně jako církev katolická. Reformace se tedy neubírala správnou cestou, opět zde bylo na Masarykův vkus příliš mnoho učení, teorie a slabá praxe.

Tomáš Garrigue Masaryk požadoval po církvích hlubokou reformu, neboť tradiční církve již neplnily své hlavní funkce, nebyly „dostatečně integrujícím pojátkem společnosti v krizi ani člověka v krizi.“⁸⁷ Masaryk chtěl žít nábožensky, vyzýval k tomu i ostatní, a proto považoval za nutné, „aby se ti, kterým je náboženství drahé, sdružili, aby se proti církvím semkli.“⁸⁸

Církev měla brát v potaz nové zkušenosti doby, nové politické a sociální poměry, státní uspořádání, vědecké poznání, technický pokrok. Považoval za samozřejmé, že lidé vzdělaní a uvědomělí již nemohou setrvávat v církvi, neboť jsou duchem výš. Církev byla pro ně nedostačující. Katolická církev jako instituce byla podle Masaryka příliš centralistická a byrokratická, vládl v ní formalismus. Církevní obřady se podle jeho názoru vyznačovaly „zamrzlou“ rituálností a život věřícího provázalo množství různých předpisů. Tu poukazoval na dobu působení Ježíše, kdy nebylo třeba složitých obřadů církve ani zákoníky. Kritizoval v církvi ustanovenou hierarchii, kde měli výlučné postavení duchovní a jejich role jako prostředníků mezi lidem a Bohem byla nezastupitelná. Upozorňoval však také na to, že věří-li jedinec upřímně a opravdově prožívá svůj vztah k Bohu, tomu je přes všechny chyby církevní účastenství prospěšné a přínosné, je mu požehnáním.⁸⁹

Masaryk požadoval změnu zákonodárství, aby příslušnost k některému náboženství nebyla jednomu ke škodě a druhému k prospěchu, aby víra neznevýhodňovala a lidé tak mohli upřímně volit svoji církevní příslušnost. Volba jedince neměla být vypočítavá. Stejně tak požadoval osvobození školy z vlivu církve (škola za monarchie měla především vychovávat poslušné a loajální příslušníky vůči státnímu zřízení). Lubomír Nový napsal: „Objevují se i výtky, že Masaryk navzdory své

⁸⁷ Nový, *Filozof T. G. Masaryk*, s. 83

⁸⁸ Masaryk, *V boji o náboženství*, s. 13

⁸⁹ Tamtéž, s. 11

zbožnosti příliš u nás posiloval laicizaci, kritiku teologie, církví (zvláště katolické), procesy odkřesťanštění. Četné úvahy směřují k tomu, že v Masarykovi nelze hledat sentimentální filozofii náboženství a mravnosti: jde především o energickou eticko-politickou výzvu, vyžadující odpovědné činy, opřené o vnitřní opravdovost.⁹⁰

Mezi hlavní úkoly církve Masaryk řadil péči o duši a mravní péči o člověka. V nové době, době rozvoje, ale také odcizování, kdy stát přebíral nejen mnohé z rolí církve, ale také z rolí rodiny, se měla církev stát aktivní hlasatelkou účinné lásky a naplňovat duchovní potřeby současných lidí.⁹¹

Původ tehdejší náboženské krize vysvětlil Masaryk následovně: „Svět se krok za krokem posvětštil, postátnil, církev přestává být politickou a sociální mocí. A k tomu moderní kritičnost a vědeckost rozhlašující dogmata a všecky teologie. Odsud ta náboženská krize ve všech církvích.“⁹²

3.2.2 *Církev a stát*

Emil Ludwig uvedl vztah církve a státu těmito slovy: „Církev organizují a vedou společnost vedle státu, a tak se stává poměr státu k církvi velkým problémem politickým.“⁹³ Náboženství je organizující a zespolečňující živél. Propojením církve a státu není dobré, protože se může přihodit, že církev je využívána jako politický nástroj moci k ovlivňování společnosti, což být nemá.

Hlavní věc, která Masarykovi vadila na vztahu státu a církve bylo, že „oltář podepírá trůn“, tedy role církve, jakou sehrávala v habsburské monarchii. Zdrojem jeho negativního vztahu k církvi byla její snaha o zachování starých pořádků, „starého“ náboženství (náboženství monarchie). V této oblasti je třeba nezapomínat, že jde většinou o názory Masaryka na církev před válkou, kdy české země byly součástí Rakouska-Uherska.

Masaryk žil v době svým způsobem zlomové, v době náboženské krize, kdy společnost přecházela od středověku k moderně. Ve všech oblastech života docházelo k nutné konfrontaci s moderní dobou. Toto období dějin bylo ovlivněno pokrokem,

⁹⁰ Nový, *Filozof T. G. Masaryk*, s. 13

⁹¹ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 147

⁹² Tamtéž, s. 147

⁹³ Ludwig, *Duch a čin*, s. 74

vznikem a změnou uspořádání států, přiznáváním širších práv občanům, ad., kdy bylo žádoucí, aby proběhla změna i v oblasti náboženské a církevní. Církev měly ve středověku velký úkol sociální, kulturní, výchovný. To se s končícím středověkem a rozvojem jednotlivých oblastí měnilo. „Historicky vzato, je středověk se svojí theokracií pokus zcírkevnit celý život společenský; věda filosofie, umění, stát a politika, škola a výchova byly podřízeny církvi a jejímu vedení. Doba nová, humanism a reformace, vrcholí v snaze odcírkvevnit jednotlivé kulturní oblasti, při tom se prakticky požaduje postátnění.“⁹⁴ Církev se musela postavit k sekularizaci a laicizaci čelem, otevřít oči a najít novou cestu a vztah k nové době. To od ní také Masaryk požadoval s upozorněním na to, že stát i církev se snaží mocí udržet neudržitelné.⁹⁵ Nově utvářející vztah člověka k církvi charakterizoval Masaryk slovy: „Moderní člověk se naučil myslit a kritizovat, a proto nedůvěřuje těm, kdo si troufají ještě dnes žádat důvěru slepou. To právě činí stále církve, sloužící státu, a činí to stát, držící církve.“⁹⁶

Masaryk kritizoval vzájemné propojení mezi státem a církví i z toho důvodu, že jejich propojené zájmy sice někdy církev mohly posílit nebo jí k něčemu dopomoci, ale rozhodně měly spíše negativní důsledky. Prostí lidé (na vesnici byla religiozita vždy vyšší než ve městech) byli věřící ve větším počtu a podíleli se na životě církve. Ne vždy se však všichni ztotožňovali s habsburskou monarchií, byli loajálními příslušníky monarchie. Ve chvíli, kdy poddaní viděli, jaké vztahy a služby jsou mezi církví a monarchií, kterou nepodporovaly, dopadalo špatné světlo i na církev. Největší problém byl v tom, že nešlo v těchto vztazích státu a církve předně o zájmy duchovní, ale v případě státu i v případě církve o cíle politické a mocenské. Habsburská monarchie měla samozřejmě zájem na udržení jednoty, národy oproti tomu prosazovaly požadavek rovnoprávnosti a později samostatnost. Zde byla příčina toho, že Češi vnímali postavení církve jako protičeské.

Pokud kdokoliv v tehdejší Rakousku-Uhersku kritizoval církev, jako tomu bylo např. při Wahrmondově aféře⁹⁷, pak byl stíhán i státem. Zákony země postihovaly

⁹⁴ Ludwig, *Duch a čin*, s. 155

⁹⁵ Masaryk, *V boji o náboženství*, s. 10

⁹⁶ Tamtéž, s. 9

⁹⁷ Profesor církevního práva Ludwig Wahrmond, který působil v Innsbrucku, byl autorem brožury, v níž kritizoval církev. Jeho případ vyvolal veřejnou diskuzi o vlivu náboženství na svobodu vědy. Masaryk se postavil na stranu jeho obhájců. Wahrmond byl potom přeložen na univerzitu do Prahy.

i provinění proti náboženství a církvi.⁹⁸ To bránilo svobodě projevu, názoru. Ani církvi samotné neprospělo, že nevyslechla své odpůrce a nediskutovala s nimi. O to větší mínus, že nevyslechla ani kritiky ze svých řad. Takoví kritici zpravidla nechtěli církev poškodit, rozbít ji, ale snažili se upozorněním na nedostatky dojít k jejich nápravě. Mnozí představení z církevních řad chápali kritiky jako své odpůrce. Byli hluší, slepí a vedli si svou: „Kdo není s námi je proti nám.“

Monarchii, kde se panovník zve vládcem z vůle Boží, považoval Masaryk za přežitek teokracie. Stát, který se opíral o církev byl také částečně teokratickým. Vývoj šel dle Masaryka postupně k demokracii: „Označil jsem theokracii za předchůdkyni demokracie. Starý a nejstarší režim uznával autoritu božstva, respectivě božstev, a odvozoval z nich autoritu kněží a vládců. Starý a starší režim byl přímo nebo nepřímo teokratický, aristokratický, absolutistický. Monarchie – oligarchie, diktatura, absolutism. Demokracie není absolutistická, připouští kritiku a je tolerantní. Demokracie má za základ mravnost, ne náboženství, teoreticky vědu a filozofii, ne teologii.“⁹⁹ Demokracie však není protikladem náboženství, naopak má podporovat a rozvíjet humanitní ideály, které jsou také základem náboženství. Podle Masaryka právě reformace a protestantismus přichystaly vhodnou půdu pro moderní demokracii, čehož mu byly důkazem země protestantské, které hodnotil jako demokratičtější než katolické.¹⁰⁰ Demokracie byla Masarykovi důkazem zespolečenštění člověka. V případě protestantismu, jak již bylo zmíněno, kritizoval nedokončenost započatého procesu obrody: „Náboženská krize v našem národě je zvláštní tím, že jsme jako národ začali církevní a náboženskou revolucí, ale svého národního náboženského úkolu jsme nedodělali a přímo jej opustili.“¹⁰¹

Pro Masaryka měla být církev především organizací nejen stmelující lidi, ale bojovnicí za lidskost, humanitu, demokracii, právo a pravdu. Tím však podle něj v té době nebyla, protože se obávala, aby se nekomplikoval vztah se státem. V té době

⁹⁸ Na téma „náboženských deliktů“ v době konce habsburské monarchie a za první republiky se zaměřila ve své diplomové magisterské práci nazvané *Porušování zákonů na ochranu církví v období první republiky (se zřetelem na období celé první poloviny 20. století)* Hana Polívková. V práci zpracovala i některé konkrétní přestupky a tresty za ně uložené.

⁹⁹ Ludwig, *Duch a čin*, s. 181

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 156

¹⁰¹ Masaryk, *V boji o náboženství*, s. 44

vrůstala tendence odklonu lidí od církve, a to nejen u vyšší vrstvy, ale i mezi rolníky. Masaryk kritizoval, že se církev nepostaví proti bohatým a nezastanou se chudých, když je spravedlnost na jejich straně (např. stávky dělníků). Základním posláním náboženství a církve bylo dle Masaryka v tom, že „by měly být ochránci mravnosti a lásky k bližnímu; jakmile nastávají konflikty mezi lidmi, církev by měla mít odhodlanost k pravdě, měly by stát na straně lásky proti násilí. Dnes církev stojí venkoncem na straně násilí.“¹⁰² Tak byla podle něj církev nedostačující po stránce mravnostní. Měla bojovat za člověka, ale místo toho sloužila starému řádu, monarchii a sama byla monarchistická. Masaryk byl ve své kritice někdy skutečně prudký a velmi ostrý.¹⁰³

Masaryk požadoval odluku církve a státu v pozitivním slova smyslu. Nešlo o odluku státu a náboženství, ale hlavně o odluku církve jako významné společenské organizace za tím účelem, aby byla odpolitizována a mohla svobodně plnit svoji hlavní funkci. S požadavkem odluky byla spojena snaha zabránit zneužití církve státem a politickými stranami v politickém boji, který se schovával za zástěrku „boje za církev a náboženství“, jen aby zmanipuloval a získal přívržence. *V boji o náboženství* Masaryk tvrdil, že „rovnost musí být nejen politická a sociální, nýbrž také náboženská. To znamená zrušení všeho aristokratického kněžství a církve jakožto instituce politické vedle státu a nad státem. Náboženství přirozeně sdružuje lidi a spojuje vespolek, ale to sdružení nesmí být politické, nesmí být státem v státě a nad státem – stačí nám stát – nýbrž volným sdružením mravním a náboženským. Žádná oficiální církev nevyhovuje těmto požadavkům ani zdaleka. Nejméně církev římská; ani protestantismus nám nestačí, protože svou ortodoxní dogmatikou a svou církevní hierarchií drží katolicismus, třeba jej zároveň potírá.“¹⁰⁴

Církev se měla starat o sebe, i zasahovat do politiky, ale nestrhávat na sebe veškerou politickou moc, jak tomu bylo v minulosti („oltář a trůn“). Stejně tak by stát měl dle Masaryka „nechat svobodně působit Ježíšovo náboženství a jeho humanitní ideál a účinněji jej podporovat. Bůh nepotřebuje vojáků, ani policie. Papocaesarismus a caesaropapismus nejsou účinné organizace společenské pro naši dobu.“¹⁰⁵

¹⁰² Masaryk, *V boji o náboženství*, s. 12-13

¹⁰³ Tamtéž, s. 12

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 34

¹⁰⁵ Ludwig, *Duch a čin*, s. 155

Masaryk všechny své charakteristiky a kritiky vztahoval hlavně na církev v Rakousku-Uhersku, se kterou měl sám zkušenost a která ovlivňovala jeho život a život jeho blízkých, ač se to obecně dá vztáhnout i na ostatní církve v evropských zemích. Situace však byla všude trochu odlišná. Katolická církev příliš odrážela středověký řád, který byl spojený s odcházející epochou. Středověk skončil a nastala náboženská krize. Protestantismus ve shodě s novou dobou byl otevřenější a svobodnější, podporoval myšlení, zatímco katolictví upřednostňovalo poslušnost věřících. Samozřejmě že jde o obraz trochu zjednodušený. I katoličtí duchovní pocítovali potřebu přizpůsobovat církev nové době, ale katolická církev byla příliš spjatá s habsburskou monarchií a nové poměry byly tak rozjitřené. Vše potřebovalo čas, aby se dalo posuzovat postavení a funkce katolické církve objektivněji a aby si i ona sama našla své místo v nové republice, organizačně i duchovně.

Změna postavení církve nastala po vytvoření demokratické republiky. S náboženskou svobodou došlo i ke změně poměrů např. pracovních, kdy se přestalo u zaměstnanců pohlížet na to, jakého svou vyznání. Masaryk tvrdil, že „svoboda náboženská není pouze svobodou od náboženského tlaku církevního, není pouhou obranou proti státnímu vnucování náboženství – svoboda náboženská je a má být podmínkou náboženského pokroku.“¹⁰⁶ Pro Masaryka byla svoboda podstatnou součástí života člověka, neboť jen ve svobodě vlastní se mohl člověk rozvíjet a být schopen poskytnout svobodu i ostatním. Svoboda a pravda, ne strach a nátlak. Proto takový zastánce demokracie, jakým byl. Masaryk prosazoval demokracii proti imperialismu (Ježíš, ne Caesar).

Od chvíle, kdy se stal Masaryk prezidentem, nevyjadřoval se již sám přímo k náboženským otázkám, zůstával nestranným a odmítal podporu nějaké konkrétní církve. Domníval se totiž, že demokracie je pro všechny, on je prezidentem všech, jak věřících, tak nevěřících, jak katolíků, tak protestantů.

¹⁰⁶ Masaryk, *V boji o náboženství*, s. 9

3.3 Masaryk a klerikálové jako politická strana hájící zájmy církve a církevní představitelé

Jak již bylo uvedeno v kapitole první, na Masaryka během mládí a studií mělo vedle rodiny a ženy vliv i několik duchovních (Satora, Procházka, Brentano). Po celý život se s několika z nich přátelil. Někteří duchovní se proti Masarykovi po celý život stavěli na odpor. Např. kardinál Schönborn nebo evangelík J. L. Hromádka, který vystupoval proti Masarykově kritice teologie.

Masaryk se účastnil jako politik veřejných debat, při nichž měl možnost střetnout se i s klerikály. Jedna taková debata proběhla pod záštitou Pokrokového klubu inteligence v Adalbertinu v Hradci Králové (1906) s docentem sociologie královéhradeckého biskupského semináře, páterem F. Reylem, jezuitou A. Jemelkou a profesorem bohosloví F. Šulcem. Tématem bylo, proč se inteligence odvrací od náboženství. Jako oponenti vystoupili T. Bartoška a J. Myslík, představitelé ateistického hnutí.¹⁰⁷ Promluvil zde i Masaryk jakožto vytrvalý kritik církevních poměrů. Masaryk se účastnil i zahraničních setkání z oblasti náboženské. Kupříkladu v roce 1907 se zúčastnil v Bostonu kongresu svobodných náboženských pracovníků.

Klerikálové se uchýlovali často k veřejnému osočování Masaryka. Jejich útoky měly nejčastěji formu novinových článků. Tisk byl nejrozšířenějším a nejvlivnějším médiem té doby. Na Masaryka útočil např. katolický deník *Čech* (v době rukopisných bojů) nebo klerikální *Katolické listy* (v době hilsneriády).

Kde měly spory s katolickou církví, jejími představenými, počátek? Masaryk byl podle svých slov po svém příchodu do Prahy na univerzitu přijat dobře i od katolické strany. Pak ale objevili v jeho díle *Sebevražda* názor, že Masaryk považuje katolicismus za nemožný.¹⁰⁸ Němečtí katoličtí představení se nadále vyjadřovali o této Masarykově práci s respektem, čeští katolíci ji odmítali.

Na oblíbenosti mezi církevními představiteli a klerikály nepříspěly rozhodně Masarykovy názory na současný stav církve a požadavek necírkevního náboženství či bezkonfesijního školství. Nevraživost vzbuzovala i jeho angažovanost v hilsneriádě,

¹⁰⁷ Masaryk, *O škole a vzdělání*, s. 25

¹⁰⁸ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 143

Wahrmundově nebo Judově aféře.¹⁰⁹ Za zmínku stojí i soudní proces s katechety. Masaryk byl žalován 308 katechety, kteří ho obvinili, že označil všechny katechety za placené denuncianty (udavače) a špióny. Příčinou bylo to, že jeden katecheta udal učitele. Masaryk se postavil na obranu onoho učitele a katechetu, který učinil udání, označil za denuncianta. Potom následovala ona hromadná žaloba. Proces Masaryk vyhrál a byl ukázkou toho, že kritika jednoho člena církve je vnímána jako obvinění celé církve. Namísto toho, aby se hledaly příčiny obvinění a vše se řádně vyšetřilo, docházelo k neopodstatněným obviněním, urážkám a označování za nepřátele církve.

Masaryk viděl, že jsou i katolíci „reformní“, kteří ukazovali do vlastních řad a kritizovali servilnost (podlézavost, otrockost). Několikrát zmínil např. monsignora Josefa Scheichera, profesora křesťanské etiky a poslance vídeňské říšské rady nebo Alberta Ehrharda, profesora teologie ve Vídni a ve Freiburgu, který požadoval, aby se církev přizpůsobila reformami nové době.¹¹⁰ Po čase však ve svém úsilí ustali.¹¹¹

¹⁰⁹ Karel Juda byl učitelem na reálce v Prostějově. Doprovodil textem výstavu obrazů Františka Kupky, kde se vyjádřil kriticky k náboženství. Aféru (1905-1906) obřích rozměrů ze všeho však udělal až příčinlivý tisk.

¹¹⁰ Masaryk, *V boji o náboženství*, s. 63-65

¹¹¹ Tamtéž, s. 13

4 Vztah školy a církve u TGM

Masaryk si jakožto pedagog, politik, sociolog, filozof, prezident, ale i jako otec uvědomoval, jak je pro budoucnost celé společnosti a později i pro budoucnost nového státu důležitá výchova mladé generace. A to nejen ve školách, ale i v rodině. Chápal, že vhodným pedagogickým a výchovným přístupem k žactvu je možné rozvíjet potenciál těchto mladých lidí, kteří pak budou moci být oporou svému národu. Vnímal žáky a studeny jako budoucnost státu, jako ty, kteří jednou budou sami rozhodovat o politickém, hospodářském, ideologickém směřování své země.

Vedle antického myslitele Platona odkazoval Masaryk často na osobnosti české historie: Husa, Chelčického, ale i Dobrovského, Havlíčka a Palackého a také na Učitele národů, Jana Amose Komenského. Důvodem nebylo ani tak to, že byl Komenský, poslední biskup Českých bratří, významnou náboženskou postavou českých dějin, ale kvůli tomu, že kladl na první místo výchovu a školu, nikoliv církev. V tomto postoji byl Masaryk s Komenským zajedno, neboť výchovu považoval pro budoucnost společnosti za nejdůležitější. Vnímal Komenského pozitivně jakožto objektivního myslitele. Pro Masaryka byl Komenský vzorem učitele, u něhož byla v souladu teorie s praxí, a muže, který posloužil svým životem a prací i ideálům lidství.¹¹² V tomto ohledu můžeme vidět určitou podobnost mezi oběma osobnostmi. Jan Uher zhodnotil Masarykovy životní zásady i specifické teorie v souvislosti s otázkou „činné školy“ následujícími slovy: „Jeho principy, jimiž se řídí v učení i životě, jsou podivuhodně jednotné a jejich uplatnění je na podiv obecné.“¹¹³ Masaryk v otázce výchovy a školství v mnohém navazoval právě na Komenského, ale i Palackého či Havlíčka.

4.1 Škola v Masarykově době

4.1.1 Církevní školství

Učiním zde krátký exkurz do dějin církevního školství, kde je přiblížen vývoj církevního školství od 18. století do období 1. republiky.¹¹⁴ Co se týče duchovních nebo

¹¹² *Vůdce*, Josef Navrátil: *Přírodní vědy a Masaryk*, s. 124-125

¹¹³ Tamtéž, Jan Uher: *Masaryk a činná škola*, s. 415-416

¹¹⁴ Výklad sleduje především Morkese, *K historii církevního školství*.

řeholníků ve funkci pedagogů, faráři a kaplani vyučovali převážně náboženství. V české historii se zapsali nejvýrazněji do školních dějin kupříkladu piaristé, jezuité¹¹⁵ nebo řád sester Voršilek¹¹⁶ či Jednota bratrská.

Vedle církevních škol najdeme v našich dějinách i „školy pro nekatolické děti“. Jednalo se o školy židovské a o školy protestantské, které mohly obnovit činnost po vydání tolerančního patentu 1781. Navázaly víceméně na tradici školy bratrské.

V době pobělohorské mohla ve školství působit pouze církev katolická. Situace se změnila v době osvícenství, po reformách císařovny Marie Terezie a jejího syna Josefa II., kdy se vlivem těchto reforem značně snížil vliv církví v oblasti školství. Roku 1855 byl vymezen vztah škol a církve konkordátem, který stanovoval, že školy budou opět pod církevním dozorem. V roce 1868 převzal dohled nad školami znovu stát. „Dozor nad školami přešel z farářů na místní školní rady, z vikářů na okresní školní rady a z konsistoře na zemskou školní radu. Národní školy byly postaveny na interkonfesijní základ, církvím a náboženským společnostem však bylo ponecháno právo zřizovat a na svůj náklad vydržovat školy soukromé (s možností práva veřejnosti).“¹¹⁷ Roku 1881 vydáním patentu, který zrovnoprávňoval protestanty s katolíky se situace měnila dál. V oblasti školství docházelo k pozvolnému odcírkvění. Postupně se také zvyšovala profesionalizace učitelů. Navrch začínala mít představa, „že škola je instituce kulturní a vědecká a že v ní mají rozhodovat pouze pedagogické ohledy.“¹¹⁸ Proto také neměla být škola propojena s církví. Politizující katolicismus nebyl společností dobře vnímán. To se týkalo i učitelů.

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 byly upraveny zákonem také vztahy žáků k náboženským úkonům. Měly se jich účastnit dobrovolně, z vlastního citu a přesvědčení nebo z vůle rodičů. Byl také zrušen dozor, který byl dřív vykonáván nad žáky při náboženských úkonech. Výuka náboženství¹¹⁹ byla pro žáky nevěřící nebo

¹¹⁵ Jezuité měli přitom ve školství poměrně dlouhou tradici, kdy po svém příchodu v 16. století povznesli české školství. Výuka vedená jezuitou byla velmi efektivní, vyžadovali pořádek a kázeň, ale dokázali děti zaujmout, motivovat, byli vedeni k samostatnosti v práci a posuzování individuálně. Jezuité také odstraňovali ze škol trest bití. Řád byl zakázán roku 1773. Viz. Morkes, s. 4

¹¹⁶ Jednalo se o řád sv. Uršuly (odtud i Uršulinky), který byl založen 1535 v Brescii. Sestry se jedním ze slibů zavazovali k výchově dívek. Od konce 16. stol. se řád šířil a rozvětvil v 19.-20. stol. Do dneška se angažují sestry v oblasti pedagogiky.

¹¹⁷ Morkes, s. 10-11

¹¹⁸ Tamtéž, s. 12

¹¹⁹ Výnos ministerstva ze dne 11. 8. 1919.

žáky jiného vyznání nepovinná. Žák nemusel docházet do hodin náboženství i tehdy, pokud si to nepřáli rodiče.

4.1.2 Masaryk a školství

Už ve svých parlamentních projevech tehdy říšský poslanec Masaryk prosazoval celkovou reformu školství – základního, středního i vysokého, neboť shledával, že škola nevychovává zdravé děti tělem ani duchem. Byl pro upravení osnov, aby se nevyučovaly nepodstatné detaily, ale učivo bylo bráno více do hloubky. Jak bylo zmíněno, přistupoval k lidské bytosti holisticky. Požadoval rozvoj těla i ducha.

Pro český národ požadoval spolu s ostatními českými poslanci ve vídeňském parlamentu více českých škol, neboť situace koncem 19. stol. nebyla pro české školství příznivá. Školství se potýkalo s národnostní problematikou - německé školy převládaly nad českými. Masaryk požadoval založení 2. české univerzity (v Brně), aby se mohla vzdělanost rozvíjet a nenarážela na překážku nedostatku místa pro studenty a nepostačující kapacity školních prostor.

Pro změnu celého školství bylo podstatné, aby se změnilo jak postavení učitele ve společnosti, tak i jeho příprava na učitelské povolání. Masaryk sám vzpomínal, jaké obtížné postavení měli učitelé za jeho mládí a i on, když si vyzkoušel na krátký čas toto povolání a působil sám skoro ještě dítě jako učitelský praktikant v Čejkovicích. Učitel byl oproti sedlákovvi žebrákem. Učitel zpíval na pohřbech, hrál o mších na varhany, pracoval často jako obecní písař. Děti býval ve třídě velký počet, takže výuka nemohla být vedena individuálněji, nezaměřovala se na potřeby jednotlivých žáků, jejich nedostatky v učivu. Žáci byli trestáni výpraskem. Fyzický trest byl jedinou mocí, kterou učitel nad svými žáky měl.

Pozitivně Masaryk vnímal probíhající změny ve školství, neboť byl přesvědčen o tom, že se mění k lepšímu a školství prospívá, že se o něm mnohem více uvažuje. Učitelé sami usilovali o vysokoškolské vzdělání. Škola začínala nabývat na významu a důležitosti tím, jak formovala žáka v občana. Na školu tedy začalo být nahlíženo jako na otázku politickou.¹²⁰

¹²⁰ Školu jako věc politickou označila již císařovna Marie Terezie.

Roli učitele vymezil Masaryk následujícími slovy: „Učitel na škole má dětem vštěpovat republikánství, demokratickou svobodu a rovnost; má se stát dítěti kamarádem. Jeho autorita má spočívat na rozdílu věku, na jeho převaze ve všech věcech vědění, praxe a charakteru.“¹²¹ Nemělo se tedy jednat o autoritu formální, kterou učitel propůjčuje společnosti, ale o autoritu neformální, kdy bude učitel vážený ve svém postavení i mimo svoji roli učitele. Vážený měl být nejen jako odborník, ale také jako člověk. Z toho vyplývá, že učitele by neměl dělat kdokoliv, jak tomu bylo dříve, kdy vyučoval některý ze sousedů, který uměl stěží psát a číst, zato si však uměl zjednat pořádek. Učitelé jako stav, který má svoji sílu právě tím, že vychovává generace budoucí, musí být vzdělávání na vysokých školách a musí se také sami vzdělávat po celý život. Pro učitele požadoval vzdělání v oblasti historie světové i národní, národohospodářské, v oblasti sociologie, morálky, psychologie a psychiatrie (hlavně dětské), biologie a umělecké vzdělání. To tvořilo podle Masaryka základ vzdělání moderního učitele.¹²²

Masaryk vytvářel stejně jako před ním Komenský koncepci moderní školy. „Proti kritice vývoje a stavu školských institucí v druhé polovině 19. století (aristokratismus, byrokratismus, klerikalismus, intelektualismus apod. jako přežitky středověkého i novověkého pojetí vzdělání, vedoucí ke „skepsi proti škole“) postavil Masaryk „cíl moderní školy“ (škola státní, sociální a politická, vyplývající z principu demokratizace a socializace vzdělání, jeho vědeckosti a z důrazu na sebevzdělání). Na těchto základech formuloval Masaryk ideje o přestavbě dosavadní didaktiky, a to s orientací na obsah vzdělání a metodu jeho transformace do složitých procesů psychiky dětí a mládeže.“¹²³

4.2 Výchova u TGM

Pro nový stát a nejen pro něj považoval Masaryk za důležité občany, kteří budou svoji republiku podporovat a rozvíjet oblast vědy, techniky a kultury. Tento úkol mělo plnit vedle rodiny primárně právě školství, mezi jehož úkoly řadil zvyšování vzdělanosti

¹²¹ Čapek, *Hovory s TGM*, s. 19

¹²² Masaryk, *O škole a vzdělání*, s 112-113

¹²³ Tamtéž, s. 15

a zkvalitňování vědy, nikoliv však na úkor života duchovního. Ve škole měla být dle Masaryka rozvíjena celá osobnost dítěte, všechny složky osobnosti – fyzická, psychická, duševní.

Problém Masaryk spatřoval ve vztahu dětí ke školní docházce. Ty ji vnímaly spíše jako povinnost, ne jako způsob přípravy na povolání a možnost rozvoje své osobnosti. Jak už bylo dříve zmíněno, Masarykovi vždy vadilo, ať již se to týkalo jakékoliv oblasti lidské činnosti, když se jedinec neztotožnil – a mnohdy ani nemohl – s danou činností. Vykonával-li ji pouze z donucení, pod tlakem, přičilo se to Masarykově přímé povaze a snaze dělat všechnu práci opravdově. Protože jen v ní může dojít člověk k uspokojení sebe a obohacení společnosti. Zde viděl řešení v reformě školství. Ve škole měly děti podle Masaryka získat vedle vědomostí i zdravý přístup k práci nehledě na to, zda budou pracovat fyzicky nebo duševně. Škola měla vycházet ze spontánnosti a zájmu dítěte. Masaryk se vždycky stavěl kriticky k lhostejnosti a pasivitě, především pasivitě ducha. Škola měla vychovávat žáky k aktivitě, humanitě a lásce k bližnímu.

Podstatná byla pro Masaryka zejména výchova v rodině. Volal k zodpovědnosti nejen matky, ale i otce. Starost rodičů o dítě neměla být však přehnaná, neboť bránila dětem v rozvoji jejich samostatnosti. Děti na vsi hodnotil ze své vlastní zkušenosti Masaryk jako více samostatné. Ačkoliv považoval školu za důležitou, rodina měla zůstat základním prvkem společnosti.

Při jednom rozhovoru Masaryka se spisovatelem Ludwigem o Mussoliniho fašismu, upozornil prezident právě na důležitost výchovy v rodině a ve škole, kdy řekl: „Na tohoto činitele se obyčejně, ale hodně neprávem, zapomíná při vysvětlování politických programů. Názory přijaté v dětství obyčejně od milovaných učitelů, rodičů a tak dále, jsou svou intimitou a tím, že se také prakticky plní, velmi účinné, neboť dávají orientaci v nejdůležitějších otázkách životních a vštěpují návykem smýšlení.“¹²⁴

Masaryk sám měl děti rád. Oceňoval na nich hlavně spontaneitu a přímost. Jako pedagog byl Masaryk ale obviňován svými odpůrci, že kazí mládež. Zásahu na tom měl pravděpodobně Masarykův otevřený přístup ke studentům, který byl však pro jeho

¹²⁴ Ludwig, *Duch a čin*, s. 179

staré kolegy-profesory nepřijatelný. Masaryk skutečně v době, kdy působil jako profesor na pražské univerzitě, rád se studenty diskutoval a oni mohli navštěvovat svého profesora i v jeho domácnosti mimo vyučování, setkávali se u něj na tzv. „čajové pátky“.

Také Charlotta Garrigue Masaryková se podílela na těchto besedách. Ona se zapojovala aktivně do společenského života v Praze¹²⁵ a svými názory i životem ovlivnila svého muže, který ve shodě s ní prosazoval, aby se ženy mohly více zapojovat nejen do společenského života a aby se angažovaly také na půdě akademické a politické. Tyto názory pak Masaryk šířil a hájil veřejně na různých besedách a při projevech veřejných, ale i politických. Charlotta se spolupodílela i na založení dívčího gymnázia Minerva, které absolvovala i jejich dcera Alice. Ona sama byla živým příkladem toho, co Masaryk prosazoval pro ženy. Studovala na několika evropských univerzitách, byla profesorkou českobudějovického a pražského lycea a spoluzakladatelkou Sdružení akademicky vzdělaných žen. Po první světové válce se zapojila i do činnosti Československého červeného kříže.¹²⁶ Alice provázela svého otce na jeho cestách a při vystoupeních, když už to nedovoloval vážný zdravotní stav její matce, a tak ji ve funkci „první dámy“ vlastně zastoupila.

Ani Masaryk se sám nepovažoval za dobrého pedagoga, ačkoliv míval na univerzitě při přednáškách plnou posluchárnu studentů. Tak na něj vzpomínal i Emanuel Rádl: „Celkem vzato, nepokládám Masaryka podle svých vzpomínek za vynikajícího pedagoga.“¹²⁷ Jeho oblíbenost však možná vycházela z jeho otevřenosti a pevného slova.

4.3 Výuka náboženství na školách

Již během vlastních studií se Masarykovi nelíbilo, že jsou žáci známkováni z náboženství. Jak lze hodnotit něco tak osobního školními známkami? Vždyť se nevyučovalo ani náboženství, ale katechismus. Znáмка z tohoto tehdy povinného předmětu zahrnovala i povinné zpovědi žáků a účast na bohoslužbách, kde na žactvo

¹²⁵ Charlotta G. Masaryková byla členkou např. Amerického klubu dam a zajímala se i o oblast sociální činnosti.

¹²⁶ Masaryk, *O škole a vzdělání*, s. 7-10

¹²⁷ *Vůdce*, Emanuel Rádl: *Masaryk univerzitní pedagog*, s. 433

dbal pedagogický dozor. To mělo za následek povrchnost a neopravdovost žáků ve vztahu k věcem náboženským, které, ač pro život jedince a společnosti velmi důležité, byly stavěny na úroveň jiných vyučovacích předmětů, což náboženství škodilo.

Masaryk při akademické Husově slavnosti apeloval na studenty a připomínal Husův odkaz tehdejší době. Vzpomněl na jeden příspěvek ze Studentského almanachu, kde popsal jakýsi student poměr tehdejšího studentstva k náboženství. Masaryk z toho i z vlastní zkušenosti vyvodil, že studenti neztráceli víru a vztah k náboženství na univerzitě, ale již tam takoví přicházeli. A Masarykova řeč pokračuje následovně: „Proč? I to povídá váš kolega, a povídá to pěkně a upřímně. Sám taky věřil, a věřil dlouho, věřil horoucně, nejen prý rozumem, nýbrž celou svou krví, ale katechetika, vyučování náboženství přivedlo ho k náboženskému nihilismu; ty nemožné theologické důkazy, ten celý způsob náboženského formalismu na gymnasiích odcizily ho nejen církvi, ale náboženství vůbec ... Není toto vyznání důkazem náboženské krize, kterou je vidět všude?“¹²⁸ Proto také Masaryk požadoval nekonfesijní charakter školy.

¹²⁸ Masaryk, *V boji o náboženství*, s. 16

Závěr

Cílem této práce bylo vystihnout základní nárys Masarykovy víry, hlavní myšlenky jeho náboženského myšlení a postoji vůči církvi a jejímu postavení ve školnosti a školství na přelomu století. Obeznamení se situací ve společnosti a nastínění Masarykova duševního vývoje mělo objasnit příčiny jeho postojů a názorů.

Masaryk byl hluboce věřícím člověkem, leč velmi subjektivním způsobem, který neodpovídal dobovému obrazu a zvyklostem. V každé konané práci a prožívaném citu trval na opravdovosti, která zajišťuje člověku osobní radost a svobodu ducha, ale rovněž přisuzuje jedinci i zodpovědnost vůči okolí. Masarykovým přínosem nebyla jen slova, ale především to, že osobní názory vpravoval prakticky do občanského a politického života. Řídil se tedy tím, co sám hlásal.

O Masarykovi a jeho vztahu k náboženství a církvi by se dalo napsat mnohem více. Zajímavý by byl zajisté rozbor jeho jednotlivých prací na tuto tematiku, přednášek i pročitání novinových článků, které Masaryka pranýřovali jako neznaboha. Zajímavé by bylo i zkoumání míry vlivu, který měl Masarykův příklad na víru a církevní příslušnost jeho studentů, přátel a známých, kteří ho uznávali jako významnou autoritu.

Prameny a literatura

1. *Bible*. 6. vyd. Praha : Česká biblická společnost, 1995. ISBN 80-85810-08-5
2. BRABEC, Jiří, BROKLOVÁ, Eva, FUNDA, Otakar A. a kol. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 269 s. ISBN 80-7106-620-6
3. ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. 1. souborné vyd. Praha : Československý spisovatel, 1990. 592 s. ISBN 80-202-0170-X
4. ČERNÝ, Bohumil, HOZÁK, Jan, a kol. *Hilsneriáda (k 100. výročí 1899 – 1999)*. 1. vyd. Polná : Linda, 1999. 188 s.
5. FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 2. vyd. Praha : Zvon, 1995. 358 s. ISBN 80-7113-119-9
6. FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. 3. upr. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. 195 s. ISBN 80-85959-80-1
7. HERBEN, Jan. *Masarykův rodinný život*. 1. vyd. W. Germany : Obrys/Kontur – PmD, 1987. 70 s.
8. HOUŠKA, Vítězslav. *T. G. Masaryk známý i neznámý*. 1. vyd. Praha : Riopress – Česká expedice, 2005. 251 s. ISBN 80-86221-84-9
9. KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny české školy a pedagogiky v letech 1867-1914*. 1. vyd. Brno : Universita J. E. Turkyň v Brně, 1968. 131 s.
10. KOVTUN, Jiří. *Slovo má poslanec Masaryk*. 1. vyd. Praha : Československý spisovatel, 1991. 362 s. ISBN 80-202-0320-6
11. KRÜGEROVÁ, Kristina. *Řády a kláštery : 2000 let křesťanského umění a kultury*. Praha : Slovart, 2008. 431 s. ISBN 978-80-7391-121-8
12. KUBALÍK, Josef. *Křesťanské církve v naší zemi*. Praha : KTF Univerzity Karlovy, 1991. 171 s.
13. KÜNG, Hans. *Malé dějiny katolické církve*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad. 148 s. ISBN 80-7021-770-7
14. LUDWIG, Emil. *Duch a čin. Rozmluvy s Masarykem*. 9. vyd. Praha : Čin, 1947. 301 s.

15. MAHLER, Zdeněk. *Ano, Masaryk*. Praha : Primus, 2002. 93 s. ISBN 80-86207-42-0
16. MACHOVEC, Milan. *Tomáš G. Masaryk*. 1. vyd. Praha : Svobodné slovo, 1968. 261 s.
17. MASARYK, Tomáš Garrigue. *O škole a vzdělání*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1990. 136 s. ISBN 80-04-25554-X
18. MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3. vyd. Praha : ČIN, 1947. 72 s.
19. MC LEOD, Hugh. *Náboženství a lidé západní Evropy (1789-1989)*. (přel. Tomáš Suchomel). 1. vyd. Centrum pro studium demokracie a kultury : Brno, 2007. 215 s. ISBN 978-80-7325-124-6
20. NEJEDLÝ, Zdeněk. *T. G. Masaryk*. 2. vyd. Praha : Svoboda, 1946. 52 s.
21. NEJEDLÝ, Zdeněk. *T. G. Masaryk. Kniha první. Masarykovo mládí 1850 – 1876*. 2. vyd. (v nakl. Orbis 1.) Praha : Orbis, 1949. 498 s.
22. NEJEDLÝ, Zdeněk. *T. G. Masaryk. Díl I. Kniha I*. Praha : Melantrich, 1930. 320 s.
23. NEŠPOR, Zdeněk. *Ne/náboženské naděje intelektuálů*. 1. vyd. Praha : Scriptorium, 2008. 432 s. ISBN 978-80-86197-97-5
24. NEUDORFLOVÁ, Marie L. a kol. *Charlotta G. Masaryková. Sborník příspěvků z konference ke 150. výročí jejího narození, konané 10. listopadu 2000*. 1. vyd. Praha : Masarykův ústav Akademie věd České republiky, 2001. 264 s. ISBN 80-86495-03-5
25. NOVÝ, Lubomír. *Filosof T. G. Masaryk. Problémové skici*. 1. vyd. Brno : Doplněk, 1994. 160 s. ISBN 80-85765-35-7
26. SOUBIGOU, Alain. *Tomáš Garrigue Masaryk*. (přel. Helena Beguivinová) 1. vyd. Praha : Paseka, 2004. 456 s. ISBN 80-7185-679-7
27. ŠTAMPACH, Ivan Odilo. *Nástin ekumenické teologie : informace a úvahy s ohledem na českou ekumenickou situaci*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1995. 107 s. ISBN 80-7184136-6
28. *Vůdce generací. 1. díl*. Praha : Čin, 1932. 483 s.

Elektronické zdroje

BRANDA, Jan, KAVIČKA, Karel. *Praha Mariánský sloup na Staroměstském náměstí*. [online]. [cit. 2010-03-28]. Dostupné z: <<http://www.marianskysloup.cz/stranka/historie>>.

Klobouky u Brna. Oficiální webové stránky obce Klobouky [online]. [cit. 2010-02-22]. Dostupné z: <<http://www.kloboukyubrna.cz/>>.

MORKES, František. *K historii českého církevního školství*. Referát na setkání ředitelů církevních škol [online]. Praha : Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2000. 22 s. [cit. 2010-03-22]. Dostupné z: <http://skolstvi.cirkev.cz/_d/historie-ccs.doc>.

POLÍVKOVÁ, Hana. *Porušování zákonů na ochranu církví v období první republiky (se zřetelem na období celé první poloviny 20. století)*. Magisterská diplomová práce [online]. Brno : Masarykova univerzita, Historický ústav Filozofické fakulty, 2008. 76 s. [cit. 2010-03-25]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/64597/ff_m/Porusovani_zakonu_na_ochranu_cirkvi.pdf>.

VODÁKOVÁ, Blanka. *O Heršpicích*. Oficiální webové stránky obce Heršpice [online]. [cit. 2010-02-22]. Dostupné z: <<http://www.herspice.cz/index.php?alias=herspice>>.

ANOTACE / ANNOTATION

Jméno a příjmení:	Eva Štefová
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Tomáš Garrigue Masaryk a jeho vztah k víře, náboženství a církvi
Název v angličtině:	Tomas Garrigue Masaryk and his attitude to faith, religion and church
Anotace práce:	Tématem bakalářské práce je Tomáš Garrigue Masaryk a jeho osobní vztah a cesta k víře, jeho koncepce náboženství, postoj vůči církvi jakožto vlivné společenské instituci a oblasti školství na přelomu století. Cílem práce bylo hledání a zachycení Masarykových postojů a podstaty jeho životních názorů a stanovisek. Východiskem bakalářské práce byly vedle životopisně zaměřených prací také studie Masarykovy osobnosti od odborníků z různých vědeckých oblastí (filozofie, sociologie, ...), včetně prací, jichž byl Masaryk sám autorem.
Klíčová slova:	církev, náboženství, víra, morálka, rozum, katolická církev, protestantismus, škola
Anotace v angličtině:	The topic of this thesis is Tomas Garrigue Masaryk and his personal relationship and approach towards faith and religion, his understanding of Church as an influential social authority as well as his opinion about education at the turn of the century. The aim of this thesis is to cover and formulate the core of Masaryk's lifelong opinions and views.

	This bachelor thesis is based not only on autobiography-pointed works but also on variety of papers on Masaryk from a wide range of disciplines (philosophy, sociology...), including Masaryk's own works.
Klíčová slova v angličtině:	church, religion, faith, morality, reason, Catholic Church, Protestantism, school
Přílohy vázané v práci:	-
Rozsah práce:	56 stran
Jazyk práce:	Český jazyk